

3881

TÖRTÉNELEM SZAKOS HALLGATÓK

IDŐSZAKOS KIADVÁNYA

4.SZÁM.
1975.

1983 SEP 27

A E T A S

A JATE BTK történelem szakos hallgatóinak időszaki kiadványa

4. szám

1975. május

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

- V. évfolyam: - Bodonyi Ilona
- Csernus Sándor
- Kecskés János
- IV. évfolyam: - Géczi Lajos
- Gombos Zsuzsanna
- Pornóji Károly
- III. évfolyam: - Galántha Márta
- Petrovics István
- Schwarcz Klára
- II. évfolyam: - Csányi István
- Loppert Csaba
- Majsa József
- I. évfolyam: - Kelemen Márton
- Kiss Magdolna
- Szigeti Csaba

GÉPELTÉK:

- Balogh Judit
- Csányi István
- Fricska Anna
- G. Tóth Ilona
- Raffay Ernő
- Szigeti Csaba

A hallgatói cikkeket szakmai szempontból ellenőrizte:

Dr. Kristó Gyula docens,
a történettudományok kandidátusa

Felelős kiadó: JATE KISZ Végrehajtó Bizottsága

TUDOMÁNYOS MŰHELY

LÁTOGATÓBAN DR. SZÁNTÓ IMRÉNÉL

Legújabb kutatásairól, terveiről, a Bécsben eltöltött három hónapról érdeklődtünk Dr. Szántó Imre egyetemi tanártól, a Középkori Magyar Történeti Tanszék vezetőjétől.

Kérdéseinkre válaszolva elmondta, hogy akadémiai doktori disszertációján dolgozik, amelynek egy része könyvalakban is meg fog jelenni; a címe: Magyarország népeinek harca a török hódítók ellen 1526--1593, a tizenöt éves háború kezdetéig. A mű három kötetre méretezett, az első része 1526--1541-ig tárgyalja az eseményeket. A téma felvetésének rendkívüli időszerűségét indokolja az, hogy történetírásunk mindmáig nem rendelkezik egy olyan átfogó munkával, amely törökellenes harcainknak a magyar társadalom minden rétegére kiterjedő vetületét adná. Emellett nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy a magyar olvasóközönségre nagy hatást gyakorló Nemeskürty elterjedt téves nézeteit cáfolni kell. Ahogy Szántó professzor úr mondta, a cél az eddigi részeredmények szintetizálása, valamint a teljes szembefordulás a heroizáló, illetve deheroizáló kísérletekkel.

A "trilógia" második részének címe: Magyarország népeinek harca 1541--1552 között. A kötetben végváraink sorsának bemutatására, az események politikatörténeti összegzésére, az 1552-es hadjárat tárgyalására, s az egész rész győztes kicsengéseként Eger ostromának leírására kerül sor. Ez a fejezet előlektorálásban részesült, s bekerült az Akadémiai Kiadó évi tervébe.

A harmadik, befejező kötet a végvári rendszer kialakulásáról és fénykoráról szól. Az alapkérdés az, hogy milyen anyagi erőforrásokból építették ki a végvári rendszert, mit adott Bécs

és mit vállalt Magyarország. A végvárat a váruradalmak befolyt összegeiből, a hadiadóból, a német birodalmi segélyből és az örökös tartományok hozzájárulásaiból tartották fenn. Tehát nem a Nyugat és nem Magyarország egymaga, hanem egész Közép-Kelet-Európa együttesen tartóztatta fel a törököt.

Arra a kérdésünkre, hogy milyen eredményekre jutott legutóbbi bécsi kutatásai során, Szántó professzor úr elmondotta, hogy éppen erre az együttműködésre, a haditáplálás közös megoldására talált igen jó és nagymennyiségű adatot. A Staatsarchiv, a Kriegsarchiv és a Hofkammerarchiv idevonatkozó anyagát nézte át. Ez utóbbiban őrzik a magyar és a szepesi kamarák iratait. A talált dokumentumokból kiderült, hogy a kamarák a súlyos eladósodás következtében milyen erőfeszítéseket tettek, hogy valamennyire is fenntarthassák a súlyos pénzüsszegeket felemésztő végvári rendszert. Általános volt a végváriak panaszában, hogy "se pénz, se posztó".

Befejezésül még egy kérdést tettünk fel Szántó professzor úrnak: a készülő mű azt jelenti-e, hogy kissé hűtlen lett a helytörténethez?

A válasz - mint ahogy azt vártuk is - nemleges volt. A készülő Szolnok-monográfiában, mely a város fennállásának 900. évfordulójára jelenik meg, a vár felépítéséről és török kézre juttatásáról szóló fejezetet írja; Szőreg történetéről szintén monográfia jelenik meg, amelyben az 1848-49-es szabadságharc eseményeinek megírását vállalta.

Köszönjük a beszélgetést és további sikeres munkát kívánunk.

Schwarcz Klára

NÉHÁNY SZÓ AZ AMERIKANISZTIKARÓL

Az amerikanisztika fiatal tudományág, mely főleg az Egyesült Államokban viszonylag rövid idő alatt gazdag irodalmat hozott létre. A megnevezés Magyarországon mintegy másfél évtizedes, Európa legtöbb országában is csak a második világháború óta használják. Angol nyelvterületeken az "American Studies" megnevezéssel illetik. Országgh László "Bevezetés az amerikanisztikába" c. kézikönyvében /Bp.1972/ a fogalmat így határozza meg: "amerikanisztikán értjük azon tudományok összességét, melyek az északamerikai Egyesült Államok kultúrája kialakulásának kutatásával, s e kultúra jelenlegi állapotának rendszeres leírásával, elemzésével, az amerikai szellemi élet egyes részterületeinek kapcsolataival foglalkozik." A kultúra fogalmának tágabb értelmében az amerikanisztika szférájába számos tudományág, az amerikai szépirodalom, művészet, nyelv tanulmányozása mellett a nemzeti történelem kutatása is beletartozik.

Hazánkban egyre több olyan tanulmány jelenik meg, amely az amerikai történelemmel foglalkozik. Az adott lehetőségekből következően e tanulmányok között fontos helyet foglalnak el a magyar-amerikai történelmi kapcsolatokat, összefüggéseket vizsgáló, esetenként interdiszciplinárisnak is nevezhető tudományos igényű munkák. Ilyen tanulmány olvasható "Az amerikai polgárháború a magyar sajtóban 1861--1865 között" címmel dr. Kretzoi Miklósné kandidátus, a JATE Angol Tanszéke vezetőjének tollából a Századok 1974. évi 3. számának közleményei között.

Mielőtt az érdeklődők figyelmének felkeltése céljából röviden szólnánk e tanulmányról, tegyünk említést az amerikanisztika művelésének szegedi lehetőségeiről. Bár egyetemünk nem rendelkezik olyan jellegű kiadvánnyal, amelyben oktatók és hallgatók rendszeresen publikálhatnának amerikai tárgyú közleményeket /mint amilyen pl. a debreceni Angol Filológiai Tanulmányok/, és az Egyetemi Könyvtár e területen felhasz-

nálható állománya sem túl nagy, a JATE hallgatóinak módjukban áll az amerikai irodalommal, nyelvvel behatóbban megismerkedni az Angol Tanszék által hirdetett előadásokon, szemináriumokon. A tanszéken az American Studies c. rendszeresen megjelenő amerikai közlöny is elérhető. Ugyanakkor az Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék speciális kollégiumaiban minden félévben más tárgykört vizsgálva mutatja be az Egyesült Államok történetét. A kutatni vágyók számára ezzel azonban még nem merültek ki az ismeretszerzés forrásai. Nemrégiben ugyanis a tengerentúlról a Somogyi Könyvtár birtokába került az igen tartalmasnak ígérkező Vasvári-féle kézirat-és dokumentumgyűjtemény, amely az amerikai magyarság történetére vonatkozó anyagot tartalmaz. Az érdekességekben bővelkedő magyar-amerikai kapcsolatok /történelmi kapcsolatok/ szélesebb körű, mélyebb feltárásában e gazdag, s immár szegedi gyűjtemény feldolgozása úgy véljük, kívánatos, sőt nélkülözhetetlen.

A fent ismertetett lehetőségeknek a kihasználása a történeti kutatások területén eddig csupán lehetőség volt, kihasználatlan lehetőség. Most ebben a kérdésben a tanszék megtette az első lépést, illetve mi, történelem szakos hallgatók reméljük, hogy ez történt meg dr. Kretzoi Miklósné cikkével.

A tanulmány lapjain a kapcsolatok egy sajátos képe bontakozik ki. Mivel a magyarság - főleg akkori történelmi helyzeténél fogva - végig élénk érdeklődéssel kísérte az amerikai népsorsának alakulását a polgárháború folyamán, a szerző célja az volt, hogy a korabeli hazai sajtó segítségével rekonstruálja: hogyan láthatta a magyar közvélemény az amerikai polgárháborút. A dolgozat a magyar és külföldi szakirodalom felhasználásával mintegy negyven különféle sajtóterméknek az Egyesült Államokról szóló hír-és cikkanyagát értékeli. A szerző először a polgárháború magyarországi értékelésének tényezőit veszi számba. Szemléletes történelmi háttérrel rajzol a korabeli hazai közállapotokról, az osztrák elnyomás, a Februári Pátens ellenére is reménykedő, az olasz és lengyel sza-

badságmozgalmakban, valamint a Kossuth-emigrációban bizó közhangulatról. "Szimpátia minden elnyomott nép iránt, gyűlölet minden politikai, történelmi igazságtalansággal szemben - ez nyilatkozik meg az amerikai polgárháborúról szóló véleményekben is: ez a nagy áron megtanult történelmi lecke." Különös jelentőséget tulajdonítva a negyvennyolcas emigrációnak, a tanulmány röviden áttekinti a korábbi magyar-amerikai kapcsolatok történetét.

Ezt követően a szerző ismerteti a magyar közvélemény elvi állásfoglalását a polgárháború idején. Igen érzékletes, történeti szempontból minden igényt kielégítő képet nyújt arról, hogy a hazai sajtóban hogyan tükröződik Észak és Dél harcának gazdasági háttere, a rabszolgafelszabadítás problémája, a háború lefolyása, Lincoln szerepe és halála. A magyar lapok ösztönszerűen mindvégig szinte egyhangúlag Észak ügyét támogatták. Ez a rabszolgaság intézménye ellen irányuló, szabadságot és egyenlőséget igénylő "ösztön" azonban nem volt más, mint az adott történelmi korszak: a reformkor és a szabadságharc elvi állásfoglalásainak tanulsága, egyenes következménye. Megtudjuk, hogy a hazai sajtó korán felismerte az iparosodó Észak és az agrár Dél között feszülő, a négerek felszabadításának eszméjén túllépő gazdasági ellentéték szerepét. Átlátta, hogy az elszakadás az előbbi számára gazdasági veszély, az utóbbi részére pedig gazdasági érdek. A társadalmi ellentétekről is sokat megsejtene a magyar lapok: már a kezdetben tanúskodnak arról, hogy a délieknél egyedül a kisszámú gazdag ültetvényes érdeke a háború.

A háborús időszak kiemelkedő alakjainak a sajtó közvetítésével történő bemutatása után a polgárháború magyar részvevőiről olvashatunk. Az Unió oldalán álló emigránsok - közöttük több mint ezer magyar - egykori negyvennyolcas honvédek - jelentős szerepet játszottak a harcokban. A legkiválóbbak: Asbóth Sándor, Czetz János és a szegedi származású Stahel Számvald Gyula táborno ki rangban küzdöttek és a polgárháború után is igen magas katonai, diplomáciai tisztségeket töltöttek be.

Befejezésül a tanulmány a pogárháború, a nemzetközi diplomácia és a magyar közvélemény viszonyát foglalja össze. Független helyzete miatt Magyarország önálló külpolitikát nem folytatott, de ez nem jelentette azt, hogy önálló véleményt nem fejezett ki a sajtóban. Anglia és Franciaország Unió-ellenes, valamint Sándor cár kétes értelmű magatartása miatt a hazai lapok nemegyszer elégedetlenségüknek adtak kifejezést. Északgyőzelme után érthetőnek tartották volna, ha a köztársasági Egyesült Államok megdöntené Miksának, Ferenc József öccsének szomszédos mexikói uralmát. Ennek kapcsán a kiegyezést ellenző magyar politikusok feltehetően egy angolokkal, franciákkal vagy spanyolokkal kitörő amerikai háború révén - irracionálisan - az európai egyensúly felbomlásában és annak esetleg magyar részről hasznosítható következményeiben reménykedtek. Ezzel is osztrákellenes beállítottságuknak adtak hangot, mint ahogyan nehezen megfogható, titkos reményük végigvonult a sajtó híreinek felszínén az egész polgárháború folyamán.

Csillag András

BESZÁMOLÓ A VIII. ALFÖLDI RÉGÉSZETI KONFERENCIARÓL

A VIII. Alföldi Régészeti Konferenciát 1974. október 9-11. között, Szentesen rendezték meg, a város felszabadulásának 30. évfordulója alkalmára rendezett Szentesi Napok egyik programjaként. A háromnapos tudományos ülésen résztvettek a JATE Régészeti Diákkörének tagjai is.

A konferencia lehetőséget nyújt az egyes kutatóknak arra, hogy beszámoljanak a most folyó, vagy feldolgozás alatt álló ásatásokról, legújabb kutatásaik eredményeiről, s mivel a rokon- és segédtudományok művelői is jelen vannak, széleskörű vitákra kerülhet sor, s átfogó képet kaphatunk az Alföld régészetének mai állásáról, a legsürgetőbb feladatokról, megold-

dásra váró problémákról. Ez pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy megtörténjenek az első lépések a kutatás összehangolására, tervszerűbbé tételére.

A szentesi konferencián három nagy vitaindító előadás hangzott el. Kalicz Nándor a magyarországi neolitikus kutatás állását és feladatait körvonalazta. Röviden összefoglalta a kutatások történetét, majd rátért a felmerülő konkrét problémákra.

A Kárpát-medence - centrális földrajzi helyzete miatt - a neolitikumban különböző nagy kultúrkörök érintkezési területe volt, sőt, Észak-és Északnyugat-Európa neolitizálódása is minden bizonnyal innen indult el. Kulcsfontosságú szerepe miatt nem mindegy tehát, hogy éppen ez az időszak mennyire tisztázott. Kalicz Nándor előadásából kitűnt, hogy bár jelentős eredményeket értünk el e téren, - még mindig vannak időben és térben egyaránt alig, vagy gyengén kutatott területek. Különösen az átmeneti időszakok /pl. a korai neolitikumból a középsőbe, stb./ által felvetett problémák megoldása sürgető. Ezek, s a kutatók közti, ma még vitás kérdések tisztázásának érdekében az ásatások bővítését, minél több értékes publikáció megjelentetését, antropológiai vizsgálatokat, esetleges nemzetközi összefogás szükségességét hangsúlyozta az előadó. Részletesebben szólt a szatmári ásatásairól az eredményeiről, melyek adatokkal járulnak hozzá az Alföld neolitizálódásának kérdéséhez.

Az első előadás problémájához kapcsolódik a szentesi Koszta József Múzeum időszakos kiállítása, mely a vésztő-mágorhalmi ásatás legszebb leleteit mutatja be, s amely a konferencia alatt nyílt meg. A mágori dombon T. Juhász Irén tárt fel egy XII.-XIII. századi templomot és kolostort, majd Hegedüs Katalin, a szentesi múzeum igazgatója egy őskori tell-telepet, Magyarországon egyedülálló rétegsorral.

A legelső réteg anyaga a középső neolitikus szakálhát-lebői népeiséghez köthető, majd egy hosszú átmeneti periódus után megjelenik a tiszai kultúrára jellemző leletanyag. Ugy tűnik tehát, hogy itt megfogható lesz a középső neolitikum átfejlődése a késeibe. A rézkorban a tiszapolgári kultúra, a

bronzkorban pedig a gyulavarsándi kultúra népe telepedett meg a Körös árterének ezen a kiemelkedésén. A kiállítás anyagából a tiszai kultúra áldozati együttese, s egy nagyméretű istenszobor töredékei emelkednek ki, melyekhez hasonló Magyarországon még nem került elő. A kiállítást fényképek, színes rajzok teszik nemcsak a szakemberek, hanem a laikus múzeumlátogató számára is érdekessé, érthetővé.

A Koszta József Múzeum másik, állandó kiállítását is meg kell említenem, mivel szorosán kapcsolódott Bóna István előadásához. A kiállítás címe: Irániak és germánok a Dél-Alföldön. Forgatókönyvét szintén Bóna István írta, és a korábban általa már az "Orosháza történeté"-ben felvett, a kiállítás megszervezése közben megerősödött gondolatokat szentesi előadásában vitte tovább. Kísérletet tesz az Alföld szarmata-kori leletanyagának új, történeti szemmel való átértékelésére. Szerinte a meglévő szarmata anyag szétválasztható, szét is kell választanunk, hiszen az írott forrásokból tudjuk, hogy etnikailag nem voltak egységesek. Különválaszt egy korai, északi-északkeleti irányból bevándorló szarmata népcsoportot, melynek leletanyaga megegyezik a Pontus-vidék leletanyagával és a korai római és dák importtal keveredő leletanyagot, amely Dácia területéről történő beköltözésre utal i.e. 30 körül. A szarmatáknak az Alföldre történő betelepülését lassú folyamatként értékeli. Előadásában Bóna István megpróbálta újabb kutatásai szerint az egyes leletgyütteseket konkrét etnikumokhoz kötni.

A konferencia programjának szinessé tételéhez jelentős mértékben hozzájárult az egyetemi oktatás céljaira készült két régészeti tárgyú film bemutatója. Az egyik Pannónia provincia történetét, életét; a másik a népvándorlaskort mutatta be az ország múzeumaiból összeválogatott leletek alapján. A filmeket térképek, magyarázó rajzok, rekonstrukciók teszik még élőbbé, még szemléletesebbé. A forgatókönyveket a két korszak olyan szakavatott ismerői készítették, mint például Bóna István és Mócsy András. Elsőéveseink örömmel üdvözölnék, ha egyetemünkön is levetítenék a filmeket - lehetőleg még a szigorlat előtt.

A konferencia utolsó napján Dienes István a honfoglaláskori hiedelemvilágról tartott előadást. Főleg az obi-ugor néprajzi anyagra és a honfoglaláskori leletanyagra támaszkodva rajzolta meg a IX.-X. századi magyarságnak a lélekről, a másvilágról, a születésről, a halálról alkotott képét. A lélek duális felfogásából indult ki, vagyis abból, hogy az embernek két lelke van: a testi lélek, melynek megnyilvánulási formája a lélegzés, és az árny-lélek, amely képes a testtől elválni. Ez az árny-lélek a halál után nem pusztul el, hanem bizonyos ideig a fejben tanyázik, teljesen csak a fej elpusztításával semmisíthető meg. Az árny-lélek a közösség tagja marad a halál után is, s a másvilágon folytatja mindennapi életét. Hogy semmiben se szenvedjen hiányt, a halott mellé bekerül a sirba fegyvere, lova. Melléteszik azért is, hogy ne jöjjön vissza érte, hiszen hitük szerint a meghalt árny-lelkének rontó hatása van.

A másvilág azonban fordított világ, az élet is visszafelé folyik, az aggkortól a csecsemőkorig. Ilymódon a halott lelke nemzetsége egy csecsemőtagjában újjászülethet. Ehhez kapcsolható a rakamazi korongpár Dienes István által adott új értelmezése. A korongokon egy-egy sas látható, körmei között két vizimadárral. Ezek az ember árny-lelkét jelképezik, melyek fenn ülnek a világfa ágain. Ha nem akarnak lejönni, hogy újjászülessenek, a sas, a sámán segítőmadara lehozza őket a földre. Ennek megfelelően a korongoknak termékenység-varázsoló szerepük is lehetett.

Az előadásokon kívül színes diákkal illusztrált, rövid ásatási beszámolókat is hallottunk. Többek között H. Tóth Elvira az izsák-balázspusztai honfoglaláskori sir feltárásáról számolt be. A sirból palmettás diszitésű csont nyeregkápa, ezüst tarsolylemez, s teljes lószerszám került elő. Beszámolót hallottunk Németh Pétertől a szabolcsi földvár újabb ásatásairól, Kürti Bélától az országos jelentőségű algyői honfoglaláskori temetőről, s Horváth Ferentől Szer mezőváros plébánia-templomának feltárásáról.

A konferencia utolsó napján megállapodás született, hogy a következő konferencia témái a kései rézkor és a X.-XI. század régészeti problémái lesznek.

A VIII. Alföldi Régészeti Konferencia teljes anyaga remélhetőleg hamarosan nyomtatásban is megjelenik.

Galántha Márta

DIÁKKÖRI FÓRUM

ELŐKÉSZÜLETEK AZ OTDK-RA

Lapunk - jellegéből adódóan - igen nagy figyelmet szentel a diákkörök munkájának. Legutóbbi számunkban a tavalyi kari konferencia általános tapasztalatairól szoltunk. Ez alkalommal a történetész-szekció február 6-i üléséről kívánok beszámolni, amely az áprilisi, Debrecenben megrendezendő OTDK egyik legfontosabb előkészítő mozzanata volt.

Az ülés számos meglepetéssel szolgált. Kezdjük a kellemesebb oldallal! Mindenekelőtt a dolgozatok számának örvendetes növekedését szeretném kihangsúlyozni. Szám szerint 10 dolgozatot olvastak fel. Ezekon kívül még a tavalyi konferencia 4 díjnyertes dolgozata képviseli majd Debrecenben a szegedieket.

A témák tüzetesebb vizsgálata nélkül is kitűnik, hogy hallgatóink érdeklődéséhez inkább az ujkor áll közelebb. Ez azonban korántsem jelenti a hajdan sok sikert hozó középkor "elhanyagolt területté" válását. Eppen ellenkezőleg! Hiszen az elhangzott 10 dolgozat közül 4 középkori témát dolgozott fel. Ezek közül Bodonyi Ilona "A magyar-keleti-szláv nyelvi kapcsolatok új koncepciójáról" című, az ujkori dolgozatok közül pedig Körmeny Éva "Az aradi tizenhárom nézetei az 1848-49-es forradalom és szabadságharc döntő feladatairól" című munkáját szeretném a téma fontossága és minden elismerést megérdemlő kidolgozása miatt kiemelni. A témaválasztással kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni a dolgozatok egyik nagy érdemként, hogy szerzőik érdekes és egyéni kérdésfeltevésekkel, s ezideig kevésbé kutatott problémák boncolgatásával jelentkeztek. E kétségtelenül nagy előrelépés azonban nem jelenti azt, hogy minden a legnagyobb rendben folyt le és hogy nem voltak

kisebb-nagyobb hiányosságok, amik kiküszöbölésére a jövőben törekedni kellene.

Az ülés talán legfeltűnőbb jelensége a gyér hallgatói részvétel volt. Ezen belül még szembeötlőbb, hogy a hallgatóság zömét negyed-, illetve ötödévesek tették ki, az elsősök közül pedig mindössze egy hallgató jelent meg. Ennek oka egyrészt az, hogy a dolgozatok írói elsősorban felsőévesek, ezért jobbára évfolyamtársaik hallgatták meg a felolvasást. A másik okot pedig abban látom, hogy a diákkörnek sajnálatos módon mindaddig nem sikerült hallgatói bázisra szert tennie az alacsonyabb évesek körében.

Természetesen az említett tényezőkön kívül még más is hozzájárult ehhez a gyér részvételhez, így az, hogy az ülés szak időpontja sajnálatos módon egybeesett a KISZ-vezetők hagyományos félévkezdő továbbképzésével. Továbbá azt sem szabad elfelejtenünk, hogy február 6-a közel esett a vizsgaidőszak végéhez.

Visszatérve az ülés tapasztalataira, a következőket tartom még említésre méltónak: általános hiba volt - bár ennek kiküszöbölésére időközben történtek kísérletek - , hogy a felolvasások során gyakran túllépték az engedélyezett 20 percet. Az ülés egyik legfontosabb feladata éppen az lett volna, hogy hozzászoktassa a hallgatókat a szigorú formák betartásához. Általános hiányosság volt az is, hogy a szerzők a dolgozatok egészének bemutatására nem készültek fel gondosan, pedig egy tömör, tartalmas vázlat a hallgatóság által támasztott jogos igény, ami nagymértékben elősegítheti a bemutatandó részlet jobb megértését.

Végülis a szervezési és technikai problémáktól eltekintve a hallgatóság a marathoni ülés után fáradtan, de elégedetten távozott, mert magas színvonalú, tartalmas doldozatokat hallgatott. Reméljük, a siker Debrecenben sem marad el!

Petrovics István

A FASIZMUS TÖRTÉNETI KÉRDÉSEIRŐL

A fasizmus történeti vitája ismét felélénkült a nemzetközi történetírás körében. A polgári történetírás célja a monopol-tőke és a fasizmus kétségtelen kapcsolatának leplezése, a tőkés államok antidemokratikus fejlődésének cáfolata. A marxista történetírók, köztük a magyarok pedig a kutatások során felhalmozódott hatalmas tényanyag felhasználásával pontosabb, megközelítőleg helyes képet igyekeznek adni a fasizmusról, annak fő jellegzetességeiről.

Történészeink ebben a hatalmas tudományos munkában főleg a fasizmus tömegbázisának és az egyes országok fasiszta mozgalmainak elemzésével értek el jelentős eredményeket. Ezen kívül a vélemények a fasizmus számos más kérdésében is eltérnek, pontosabban történészeink nem egyformán értékelik a fasizmus jelenségeit, általános történeti és speciális, országonkénti funkcióját, a kormányrendszerek és a fasiszta mozgalmak kapcsolatát; a nagyburzsoázia szerepét a fasiszta diktatúra uralomra kerülésében; eltérés van a fasizmus alapvető osztályjellege és a Komintern idevonatkozó útmutatásai kérdésében is.

A "fasiszta" elnevezést először 1922-ben a Mussolini vezette diktatórikus állam kapta; később a fennálló hasonlóság alapján más diktatórikus rendszereket is besoroltak ebbe a kategóriába. Ujabban viszont ezt a fogalmat túlságosan leszűkítik és lényegében a német és az olasz fasizmust sorolták ide.

A Komintern definíciója körüli vitában Nagy László a definíció mellett áll ki, mert a Komintern alapállása helyes, a definíció olyan értelemben megfelelt a követelményeknek, hogy rámutatott az adott társadalmi jelenségek lényegére, tehát alapul szolgálhatott a népfrontpolitikához.

A fasizmus korjelenség, a kapitalizmus általános válságának talaján keletkezett, s a burzsoázia agresszív önvédelme volt az éledő forradalmi munkásmozgalmak ellen, de nem vezethető le csak a válságból; fontos szerepet játszik az adott ország fejlettségi szintje, társadalmi és politikai helyzete.

A fasizmus funkciója az volt, hogy a válság körülményei között átalakítsa a hatalom régi rendszerét az új társadalmi és gazdasági követelményeknek megfelelően és egyúttal felszámolja a munkásmozgalom forradalmi törekvéseit, amelyek a burzsoázia politikai hatalmát veszélyeztették. Nem érthetünk egyet azokkal a nézetekkel /többek között Vajda Mihályéval/, amelyek úgy állítják be, hogy a fasizmusnak csak szűken gazdasági funkciója lett volna. Az egyik legvitatottabb kérdésben, a tömegbázis kérdésében élnek olyan nézetek, amelyek szerint a fasizmus csak a középosztályok mozgalma és az uralomra jutott fasiszta diktatúra nem a fináncsőke, hanem a kispolgárok uralma. A "fasizmus, mint a bonapartizmus egyik válfaja"-konceptiót nálunk Vajda Mihály képviseli. Nézete szerint a fasizmus egy olyan osztályokfölötti hatalom, amely a burzsoázia és a proletariátus között lavirozik. Ezzel lényegében azt igyekszik Vajda Mihály bizonyítani, hogy a monopolőke "csak" a fasizmus uralomra juttatásában bűnös, utána már nem felelős rémtetteiért, mert ekkor a fasizmus már a nagytőke ellenére politizált és irányította a gazdaságot.

A viták még nem zárultak le: Harsányi Iván, Nagy László, Laczkó Miklós után Ormos Mária, Incze Miklós, legutóbb pedig Nemes Dezső tanulmányai gyarapították a fasizmus irodalmát.

Jenes Margit

Az elmúlt félév során a Történelmi Diákkör egy ülésén a fasizmus problémáit vitatták meg. A fent közölt dolgozat ezen ülés referátuma, illetve annak egy rövidített változata.

/Szerk./

DIÁKKÖREINKRŐL JELENTJÜK

A JOGTÖRTÉNETI DIÁKKÖR

Diákkörünk ismertetésénél először arra a különleges helyzetre kell rámutatnunk, hogy a jogi karon a jogtörténeti tantárgyakat csak első évben tanuljuk, így tagjaink túlnyomó többsége elsős. A munkaterv összeállításánál erre az összetételre kell elsősorban figyelemmel lennünk, hiszen a diákköri tagok döntő többsége még az alapul szolgáló anyagot sem sajátította el, és a jelentkezők közül igen kevesen vannak, akik korábban, a középiskolában önálló kutatásokat végeztek, tehát a megfelelő kutatási módszer is hiányzik.

Évenként igen nagy azoknak a száma, akik más diákkörökbe mennek, de a tapasztalatok szerint az a felsőéves, aki itt munkát vállal, becsülettel helytáll.

A diákkör rövid történetére visszatekintve látjuk, hogy a hatvanas évek közepéig ez a szervezet igen laza csoportosulás volt. Ezidőtől kezdve vált folyamatosná működése, és komolyabb eredményeket is ettől kezdve értünk el. Néhány igen sikeres szakdolgozat a társkarok részéről is elismerést kapott. Ilyen volt pl. Gyügyei Klára: A centralisták politikai és jogi nézeteiről; Eke Ágnes: A közteherviselés; Marsal Gyöngyi: Széchenyi politikai és jogi nézeteiről című dolgozata.

A jelenlegi taglétszám 24 fő, ebből 18 elsőéves. Az összetételből eredő sajátosságoknak megfelelően a tanév első felében, a tananyaggal lehetőleg párhuzamosan, azt kiegészítő és magyarázó jellegű szakkönyvek ismertetése a feladatunk. A megjelölt szakkönyvek közül ki-ki érdeklődésének megfelelően választ, és a diákköri ülésen beszámol a könyv tartalmáról. Szeptembertől kezdődően a nyolc diákköri ülés közül haton vá-

lasztottuk ezt a módszert. Az irodalom kiválasztásánál a szorosán vett állam- és jogtörténeti műveken túl feldolgoztuk és ismertettük egy-egy korszak alapvető jelentőségű történeti feldolgozásait, valamint az állami és jogi jelenségek gazdasági és társadalmi összefüggéseit taglaló szakirodalmat. Néhány, részben vagy egészében túlhaladott, torzító felfogású munkát is kiválasztottunk, és megpróbáltunk hibáikra rámutatni. Az az igazság, hogy a jelen időszakban még nem sok alkotó vita alakult ki egy-egy könyvismertetés után, de a referensek és a hallgatók olyan új területekkel és tényekkel ismerkedhettek meg, amelyek később a témaválasztásnál és az önálló kutatásnál hasznosíthatók lesznek. A diákkörben "érdemi" munkát a már önállóan kutató hat felsőéves végez. Témáik a következők: Takács Erzsébet: Békés megye feudális büntetőjog-története; Rokolya József: A végrendeleti öröklés története Kecskeméten; Csizmás József: A centralisták jogi nézetei; Laluska Pál: A Főrendiház története; Kócsó József: Végrendelet a törökkori Magyarországon; Stipta István: Törvényhatósági területmódosítások a dualizmus idején.

1975 áprilisában rendezik meg Budapesten a XII. OTDK-t, mely a mi diákkörünkre is jelentős feladatokat ró.

A diákkör öntevékeny diákközösség, de ez nem jelenti azt, hogy nélkülözni tudnánk oktatóink szakmai segítségét. Dr. Both Ödön tanszékvezető docens és Dr. Ruszoly József adjunktus valamennyi diákköri ülésen jelen van és segíti munkánkat. Jelentős ez a támogatás a téma kiválasztásánál és a kutatási módszerek meghatározásánál, hiszen eddig még valamennyien itt kezdtük az önálló kutatást.

Végezetül megjegyezzük, hogy örömmel üdvözljük az AETAS szerkesztőségének kezdeményezését. Rokon területen dolgozunk, és úgy véljük, hogy mindenfajta együttműködés mindkettőnk számára hasznos és tanulságos lehet. Ez is egy lehetőség arra, hogy újfajta bölcsész-jogász kapcsolatokat alakítsunk ki. Azon túl, hogy tudunk egymásról, célszerűnek tartanám a két terület határán álló témából közös megbeszélést, vagy - ne-

vezzük így - közös diákköri ülést tartani.

A Jogtörténeti Diákkör megbízásából:

Csizmás József

AZ 1876. ÉVI XXXIII.TC. LÉTREJÖTTE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A HAJDU KERÜLET MEGSZÜNTETÉSÉRE

A dolgozat első része az 1867 utáni közigazgatási állapotokkal, az e tárgyban megindult reformmunkálatokkal foglalkozik. Ismerteti - elsősorban a törvényhozás tükrében - a jelentősebb vármegyei határkiigazításokat, a Szapáry-féle 1873-as megyebeosztási reformtervezeteket, majd áttér a Tisza Kálmán által véghezvitt területi beosztás-reformra. A törvény létrejöttével szükségszerűen érinti a dualizmus-kori törvényhozási mechanizmust, amely főleg a parlamenti általános és részletes vita során némi betekintést enged a pártviszonyokba, és kicsiben is hű képét adja az uralkodó osztály eszmevilágának.

A második rész a Hajdu kerület közigazgatási jellegű történeti áttekintése után vizsgálja a kerület 1848 utáni igazgatási problémáit, a jövőjére vonatkozó elképzeléseket, majd kissé részletesebben foglalkozik az 1876. évi XXXIII.tc. által a Hajdu kerület helyébe lépő Hajdu megye megalakításával. Ezzel együtt a törvény végrehajtásának mechanizmusát is figyelemmel kísérhetjük. Jelen keretek között a dolgozat általánosabb kihatású, köztörténetileg is jelentősebb részleteit próbálom ismertetni. Nagyon örülnék, ha a rokon területen dolgozókkal ezekről a kérdésekről kicserélhetnénk nézeteinket.

Tekintve, hogy a törvény létszatra periférikus, szükséges talán indokolni a jelentőségét. Több szempontból tehetjük ezt. Nézzük először közigazgatási oldalról. 1867 előtt a központi kormányzat irányítása alá 58 megye, 14 szék, 5 vidék, 4 kerület, 47 szabad királyi város és 25 törvényhatósági joggal felruházott város tartozott. A vármegyével azonos szintű közép-

foku igazgatási egységek /szék, vidék, kerület/ a megyei szervezettől elütő, évszázados privilégiumon alapuló belső önkormányzattal rendelkeztek és sok esetben szembeszálltak a már ekkor igen erős központi törekvésekkel.

Egy pillantás elég a korabeli térképre, és látjuk a másik közigazgatási képtelenséget: voltak olyan törvényhatóságok /pl. a Hajdu kerület/, amelyek más törvényhatóság területétől elválasztva, különálló részekből álltak. Egyes községek /Nádudvar, Püspökladány/ más törvényhatóság területén szigeteket képeztek. A területi különállás nemcsak a központ, de a törvényhatóság és a helyi lakosság érdekeit is érzékenyen érintette.

Óriási különbségek voltak egyes törvényhatóságok területei között. Bihar vármegye 192,56 négyzetmérföld; a Hajdu kerület 16,79 négyzetmérföld. Ez a tény önmagában is gátolja a helyes közigazgatást, de egyben lehetetlenné tette a korszakban általános felfogás megvalósítását, hogy ti. a törvényhatóságok saját házi pénztárukból fedezzék közigazgatási költségeiket.

Ilyen területi beosztás mellett nem lehetett megvalósítani az állami kormányzat különböző ágainak koordinációját sem. Országos szinten nem volt meg a területi egység politikai, választói, törvénykezési, pénzügyi, közoktatási, postai, táv-irdai, közmunka-, közös hadsereg- és honvédségi beosztás között.

A közigazgatásban uralkodó "ázsiai" állapotok felszámolása, a polgári állam kiépítésének igénye szükségszerűen felvetette a területi beosztás reformját. Szapáry ezt 1873-ban megkísérelte racionálisan és főleg a közigazgatást szem előtt tartva végrehajtani, de a tervezete mélyre nyult: a törvényhatóságok felét meg akarta szüntetni. A municipalisták heves ellenállásába ütközött, s javaslatából nem lett törvény. Később Tisza Kálmán, aki elődje tervének megbuktatásában - még mint ellenzéki politikus - tevékenyen részt vett, hozta létre a jóval szerényebb és kisebb változást hozó területi beosztást.

Tekintsük át a törvény nemzetiségi vonatkozásait. Nemcsak a politikai, de a szorosabb értelemben vett közigazgatási irodalomban is a közigazgatási reformtörekvések fő céljával az államegység megteremtését tüzték ki.

A fennálló területi beosztás ezt a célt nem szolgálta, hiszen Erdélyben a székek és vidékek nagy része nemzetiségi terület volt, amelyek Grünwald Béla szavai szerint "centrifugális irányt követnek, negálják az államot". A nemzetiségek már korábban követelték a vármegyék határainak olyan megállapítását, hogy a lehetőség szerint biztosítsa a területi autonómiát. Tisza Kálmán ezzel, és több esetben a józan közigazgatási, gazdasági, kulturális és földrajzi szempontokkal szemben is érvényre juttatta nemzetiség-ellenes elképzeléseit. Lássunk erre két példát: Ez a törvény az első a magyar történelemben, mely meghatározza valamely vármegye székhelyét. A közigazgatási bizottság /Tisza javaslatára/ Szilágy megye székhelyévé Szilágysomlyót jelölte, pedig Zilah földrajzi, gazdasági, kulturális tekintetben egyaránt tetemes előnnyel bírt a konkurens várossal szemben. Ha a Fényes Elek által összeállított, vonatkozó statisztikai adatokat megvizsgáljuk, kiderül, hogy mit jelent az az indoklás, amellyel a közigazgatási bizottság Szilágysomlyót vélte alkalmasabbnak megyeszékhelynek /"az önkormányzatra hivatott elemek ott tömörebben vannak."/. Zilahon és a tőle 2 méréföldre lévő 27 községben 9894 magyar és 13.064 román; Szilágysomlyón és az ugyanilyen távolságra lévő 27 községben 15.563 magyar és 10.630 román nemzetiségű lakos élt.

A törvény 1.§20.pontja rendelkezik Hajdu vármegye megalakulásáról. A közel 300 éves privilégiummal rendelkező Hajdu kerület és néhány község alkotta, mindössze 2340 négyzetkilométer területtel. Célszerű lett volna, ha a hatalmas kiterjedésű Bihar megyéből a Hajduság területi vonzásába eső részeket átcsatolják, de mint a helyi lap írta: "Biharban a lakosság 54%-a magyar, így az átcsatolás ott nemzetiségi többséget eredményezne." A javaslat előkészítői ezért az érdekelt Hajdu vármegyéhez való csatlakozási szándékát sem vették figyelembe.

Amikor a jelzett törvény hiányosságaira igyekszünk rámutatni, nem felejtjük el azt, hogy a régi rendi korszakból öröklött, a centralizált igazgatást szinte lehetetlenné tevő területi beosztást végső fokon a polgári állam igényeinek megfelelően törekedett megoldani.

SZAKMAI ÉRDEKVÉDELEM

NÉHÁNY ÉSZREVÉTEL A KARON FOLYÓ TÖRTÉNELEMOKTATÁSRÓL
A NEGYEDIK ÉVFOLYAM SZEMSZÖGÉBŐL

"...az egész oktatásügyet az egész világon egy nagy tévedés hatja át. Egy óriási tévedés. Azt hiszik, hogy az ember a könyv tartalmát bepréselheti a fejébe. Nézetem szerint a fej gondolkodásra való. A könyv pedig arra való, hogy ne kelljen mindent fejben tartani. A fejemet használhatom sokkal jobb dolgokra, például gondolkodásra."

/Szentgyörgyi Albert/

Számtalanszor halljuk: történelemoktatásunk célja az egyetemes történeti látásmód kialakítása, az emberiség történetének, mint folyamatnak egységben láttatása; hiszen senki sem születik kész szemléletmóddal; az egyetem ennek kialakítására nyújt lehetőséget. Oktatóink az anyagot súlyponti kérdések köré csoportosítják és bevezetik a diákokat a különböző források használatába. Ez különösen fontos a leendő tanár szempontjából, aki a későbbiekben már tudja, miért hová nyuljon.

Nézzük meg a mostani negyedik évfolyam négyéves tapasztalatai alapján, hogyan valósul meg a "folyamat és egység" elve a gyakorlatban! Az adatok csupán ránk, negyedévesekre vonatkoznak, mégis levonhatunk belőlük néhány általános következtetést.

1971-72. I. évfolyam I. félév

Előadás

Árpád-kor

Szeminárium

11-12. századi magyar történeti források és irodalom

Görög történelem

13. századi magyar történeti
források és irodalom

Az ázsiai termelési mód

Ókori szeminárium

Bevezetés a történettudományba

II. félév

Magyarország története
1526-ig

A 14-16. századi magyar történeti források és irodalom

Róma: a köztársaság kori
kalózkodás

A római polgárháborúk kora

A római mezőgazdaság Cato és
Varro alapján

Vallástörténet

1972-73. II. évfolyam I. félév

Magyarország a 16-17. században

16-17. századi magyar történeti forráselemzés

A Nyugat- és Kelet-Európa
közti elkanyarodás problémája

Ny.-európai feudalizmus: eredeti
tőkefelhalmozás Angliában
Kelet-európai agrárfejlődés
a 16-17. században

II. félév

Magyarország a 18. században
A nyugati feudalizmus fő kérdései a 13-15. században

18. századi magyar történeti források

Parasztmozgalmak Közép- és Kelet-Európában a 15-18. században

Társadalmi mozgalmak és eszmei áramlatok a 14-17. században Kelet-Európában

---

1973-74. III. évfolyam I. félév

Franciaország 1789-1891-ig
Közép- és Kelet-Európa: Németország 1648-1871-ig

Magyar gazdaságtörténet 1790-1848-ig

II. félév

A dualizmus válságának elmélyülése a sz.forduló után	Az Egyesült Államok története 1783-1914-ig
Válogatott fejezetek Ny.-Európa történetéből 1871-1918	Közép- és Kelet-Európa 1848-49-ben
Közép- és Kelet-Európa: Németország története 1871-1918	

1974-75. IV. évfolyam I. félév

A két világháború közti politikai áramlatok az agrárkérdésről	A népi írók falukutató munkássága Magyarországon
Kelet-Európa a két világháború között	Kelet-Európa és a nemzeti, nemzetiségi kérdés a két világháború között

Speciális kollégiumok:

- 1971-72. Római gazdasági és társadalomtörténeti problémák
- A magyar őstörténet kérdései
  - Bevezetés a régészetbe
  - A modern termelési mód kialakulása Latin-Amerikában
  - Aktuális művészeti kérdések
- 1972-73. A korai feudális Közép- és Kelet-Európa történetének néhány vonása
- Ókori keleti vallások
  - Politikai eszmék és társadalmi gondolkodás Peruban a két világháború között
  - A 19-20. század művészete
  - A középkor és a renaissance művészete
  - Róma és a kereszténység
- 1973-74. Indián-kérdés Latin-Amerikában a két világháború közt
- Az USA külpolitikája a párizsi békétől az I. világháború végéig
  - Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája a 19. század második felében
  - Kulturtörténet

Mezo-Amerika indián kulturái a conquista előtt
/11-15. század/

A Nyugat-Római Birodalom és az egyház

Anglia történetének főbb fejezetei a 17. századi

A 19-20. századi Latin-Amerika egyes kérdései

Az I. világháború és a monarchia felbomlása

A közép-amerikai nagy civilizációk a conquista
előtt

Kultúrtörténet

1974-75. Az USA nemzetközi kapcsolatai 1873-1918.

Keresztény politika, keresztény ellenzék Magyaror-
szágon a 20-as években

Az Osztrák-Magyar Monarchia története

Kultúrtörténet

Bármennyire száraz az előző lista, mondandónk szempontjá-
ból bemutatását szükségesnek tartjuk. Figyelmes tanulmányo-
zása után érdekes következtetésekhez jutunk.

Általában jellemző, hogy kiragadott fejezeteket kapunk,
mint ezt néhány esetben az előadás címe is szemlélteti: Fe-
jezetek a ... köréből vagy történetéből. A folytonosság ott
sincs meg minden esetben, ahol ezt a cím alapján elvárnánk.

Az anyag valóban hatalmas, erősen kell szelektálni. Min-
denről természetesen nem eshet szó, ezt mi nem is kérjük.
Ez azonban nem indokolja olyan súlyponti kérdések kimaradá-
sát, mint az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, az 1918-
as polgári és az 1919-es szocialista forradalom Magyarorszá-
gon, vagy az 1789-es francia forradalom. Ezeknek főbb elmé-
leti kérdéseit nem érintettük, és eseménytörténetét sem.

Jogos követelésnek tűnik, hogy a hallgató önszorgalomból
pótolhatja a hiányosságokat - elég önálló már, és elvégre
egyetemi hallgató. Más kérdés, hogy a pluszmunkára sokszor
nem jut ideje.

Külön kell megemlítenünk: a Kelet-Európáról kapott képünk
meglehetősen hiányos. Ezen próbál javítani az 1974-75-ös
tenébben megindult Kelet-Európa előadás és szeminárium, amely

blyan izgalmas problémákat feszeget, mint a nemzeti-nemzeti-ségi kérdés. Hogy ez mennyire fontos, azt az alábbi kis történet illusztrálja: Megkérdeztünk egy felsőbb éves történelem szakos hallgatót, hogy mit tud a két világháború közötti magyar nemzetiségi politikáról. A válasz tömör volt és sablonos: - Soviniszta, nacionalista, irredenta. Elszomorító, de nem hisszük, hogy ez a "szófukarság" csupán a hallgató magánszorgalmának hiányából adódott.

A speciális kollégiumok között vannak olyanok is, amelyekkel szívesen találkozónánk évfolyam-keretek között is. Ilyenek voltak: "Anglia történetének főbb fejezetei a 17. századig" - ezen belül az eredeti tőkefelhalmozás; vagy "A strukturális válság kialakulása Latin-Amerikában" című kollégium, amely pénzhiány miatt elmaradt. A speciális kollégiumok többsége egyórás, III-IV. évben a kötelező óraszám kettő. Azok, akik az előző évben kétórászt vettek fel, az idén idő-és témazavarba kerültek, mivel ugyanazokat a kétórás kollégiumokat hirdették meg, mint tavaly; az egyórások időpontját viszont nehéz egyeztetni.

Bár az utánunk következő évfolyamok helyzete már jobb, tesszünk néhány javaslatot, mely összérdekeket szolgál:

- a./ Az anyag éppen elég terjedelmes, ezért csupán a legfontosabb adatokat kellene megtanulni, azokat a bizonyos irányító számokat. /Félreértés ne essék, mi nem a tényanyag és az évszámok ellen hadakozunk, csupán a szükséges jelzőt tesszük a tényanyag elé./
- b./ Nagyobb variációs lehetőséget szeretnénk a speciálkollégiumok esetében.
- c./ Egy-egy kurzusra jöhetne meghívott előadó /mint például dr. Jónás Ilona, dr. Földes Éva volt, vagy dr. Kerekes György lett volna és talán dr. Karsai Elek lesz/. Ugy tudjuk, ez Szegeden hagyomány volt. Ezzel ismét színebbek lennének az előadások és a speciális kollégiumok.
- d./ Többször felrótták nekünk, hogy nem tudjuk használni a térképeket. Esetleg fel lehetne ujitani az igen régi és hiányos térképállományt, és ezt aktivan beépíteni az

előadások és szemináriumok anyagába.

e./ Végül úgy érezzük, szükségünk van olyan szemináriumokra, amelyeken elsősorban összehasonlító elemzést vagy szövegelemzést végzünk.

Szívesen fogadunk még egyéb közhasznú javaslatokat.

Összefoglalva: a kétségtelenül sokrétű egyetemes történeti fejlődés folyamatát felaprózó tematika megzavarja a hallgatót, hajlamossá teszi arra, hogy elveszzen a részletekben, hogy ne lássa a fától az erdőt. Ezért kérjük, az érdekelt feleket, igazodjanak következetesebben a fentebb hangoztatott elvekhez.

Gombos Zsuzsanna - Pornói Károly

A TÖRTÉNELEM NÉPSZERŰSÍTÉSÉNEK HELYZETE

Bizonytal az elmúlt év nagy könyvsikereinek egyike volt Makkai László: A reneszansz világa című műve. A könyv a Móra Ferenc Könyvkiadó "Képes történelem" sorozatának tizenhetedik kötete volt, s egyben a legsikeresebb: 79 800 /!/ példányban jelent meg. Aki figyelemmel kísérte a sorozat kiadását, annak nem volt ez nagy meglepetés; a megelőző négy kötet közül kettő erősen megközelítette, egy meghaladta a 70 ezer példányt. Az eddigi kötetek első kiadásainak összpéldányszáma jóval meghaladja a 700 ezret, s számos kötet már túl van a második kiadáson.

A nagy példányszám igazolni látszik a kiadónak a sorozathoz fűzött reményeit: "A változatos fejezetcímekben rejlő érdekes, izgalmas tartalom fel fogja keltetni a 10-14 éves olvasók érdeklődését." Az olvasók azonban nem csak gyerekek: sok történelemtanár megvásárolja, mert - főleg nagy és jó képességei miatt - jól felhasználható a történelem oktatásában. A tanárokon kívül sok felnőtt is olvassa, megveszi a köteteket.

A sorozat célja "képet adni a történelem legjelentősebb

korszakainak eseményeiről, kiemelkedő alakjairól, egyszerű embereiről, életkörülményeikről, munkájukról, kultúrájukról." Ezt a célt a sorozat eddigi kötetei elérték. Figyelembe kell azonban venni, hogy 10-14 éves gyerekek számára készültek, következésképpen ehhez a korosztályhoz igazodik a könyvek színvonala. Kiválóan alkalmas a sorozat arra, hogy már a gyermekkorban felkeltse az érdeklődést a történelem iránt, s megfelelő szinten ki is elégítse. Ezzel azonban nem elégedhetünk meg: az a kép, amit így kapnak a gyerekek, csak kiindulópont, alap a későbbiekhez. Idősebb korban - talán már 18-20 évesen - kiegészítésekre, pontosításokra szorul. A felnőtt, de már a húsz éves fiatalember sem elégzik meg azzal a képpel, azzal a magyarázattal, amit gyermekkorában kapott.

Mi az oka annak, hogy mégis ilyen színvonalú, gyermekek számára készült könyvekkel elégíti ki érdeklődését? Egyrészt az, hogy a sorozat az iskolai oktatás számos hiányosságát pótolja, másrészt az, hogy ezt a pótlást máshol nem kapja meg az érdeklődő. A történeti szakirodalom túl drága, stílusa szűraz, témája gyakran részprobléma, melyet lehetetlen megérteni az egész valamilyen szintű ismerete nélkül - az érdeklődőknél pedig éppen ez hiányzik, ezt akarják megszerezni. Ebben a történetészek nem hibáztathatók, hiszen a szaklapok nekik, a szakembereknek és nem a laikusoknak készülnek. Az érdeklődő tehát mást keres. Az úgynevezett történelmi irodalomban pedig a történelem ürügy, a hangsúly az irodalmon van. Képet kap ugyan egy-egy korszakról is, de ez eleve töredékes, nem is mindig igaz.

A történelem népszerűsítése elhanyagolt területe kulturális életünknek. Ez alól csak a régészet, az őstörténet képez kivételt. A Corvina Könyvkiadó "Hereditas" sorozata jól mutatja be a Kárpát-medence történetét a honfoglalásig, de példányszáma alacsony, a 10 ezret sem éri el; a kötetek ára viszonylag alacsony /28,-Ft/, de kívánatos lenne még olcsóbban adni. Kiemelkedő László Gyula lelkes népszerűsítő munkássága. Művei valóban népszerűek, példányszámuk is magasabb, az árak viszont

sok a népszerűsítéshez: legutóbbi könyve /Vértesszőlőstől Puztaszerig/ 66-ft volt. Azonban a viszonylag sok könyv - a Rádió és a TV népszerű műsoraival kiegészítve--nagyjából kielégíti az igényeket.

Sokkal rosszabb a helyzet a történelem más területein. Korunk, a XX. század nagyjából ismert; kisebb mértékben áll ez a múlt századra. 1848, vagy talán 1825 előtti történelmünket azonban homály fedi. Néhány személy, néhány esemény ismert csak, az is gyakran sematikus, nemegyszer rosszul. I. István az államalapító, IV. Béla a második honalapító, Hunyadi János a törökverő, Mátyás az igazságos király; ismert Mohács, előtte Dózsa György; a törökellenes harcok korából néhány - főleg sikeres - várvédelem /Kőszeg, Eger, Szigetvár/; utána már a Rákóczi-szabadságharc következik. A viszonylag ismert pontok között óriási hézagok vannak.

Még kirivóbbak a hiányosságok, ha összehasonlítjuk a helyzetet más nemzetekével. A franciák számára nemzetük múltja ismert - nem néhány mondat erejéig! - a koraközépkortól a legújabb korig. Természetesen nem ismernek mindent egyforma részletességgel, de az átlag jóval magasabb a miénknél; számukra nincs idegen korszak történelmükben. Igaz, hogy ők sok tekintetben előnyösebb helyzetben vannak, mint mi és Európa népei közül talán ők foglalkoznak legtöbbit nemzeti történelmükkel, ez azonban legfeljebb enyhíthet a kontraszton. Ők általában - mivel az európai fejlődés élvonalában haladtak - saját történelmükhöz viszonyítják Európáét - mi fordítva tennénk -, de arról is szegényes a képünk. Az ókor szinte teljességgel ismeretlen, a középkor nagyjából. A nagy sorsfordulókból az angol és a francia forradalom a legismertebb, de ez is sematikus, a forradalom belső harcai zavarosan vagy egyáltalán nem ismertek. Európáról is körülbelül a XIX. század közepétől tudunk elfogadható képet adni.

Ez a probléma szükségképpen kihat más területekre is: ugyanilyen nagyfokú hiányosság jellemzi a régi magyar irodalmat. Irodalmunkat - néhány kiemelkedő alaktól eltekintve - csak a

nyelvújítástól ismerjük, a világirodalmat a felvilágosodással kezdődően. Ez az elszomorító hiány jórészt a történelem hiányosságaiban gyökerezik: a történelmi kép nélkül nehéz a személyeket korhoz kötni. Amíg ilyen a helyzet a történelem ismeretében, ne csodálkozzunk azon, hogy például Zrínyi Miklóst II. Rákóczi Ferenc vagy Mohács korába teszik, pontosabban tippelik.

A helyzet elszomorító, de van lehetőség a változtatásra: a "Képes történelem", és néhány más sorozat, könyv alapul szolgálhat a hiányok pótlásában. Erre építve kell fejleszteni a jelenleg gyakorlatilag nem létező történelmi ismeretterjesztő - népszerűsítő irodalmat. A fő követelmények: olcsó, olvasmányos stílusú, marxista ideológiájú legyen. Megoldható ez akár könyvsorozatokkal, akár egymástól függetlenül megjelenő művekkel, akár a kettővel együttesen.

Óriási és mindmáig kihasználatlan lehetőség a történelmi folyóiratoké: Európa számos országában van ilyen - nálunk még nincs olyan, amely vállalkozna a történelem népszerűsítésére. Egy ilyen lap egyrészt jól kiegészítené az ismeretterjesztő könyveket, másrészt tájékoztatná az érdeklődőket az újabb kutatások eredményeiről, az egyes korszakok értékeléséhez kapcsolódó elméletekről, stb. Emellett be kell kapcsolni az ismeretterjesztésbe a Rádiót és a Televíziót is, az eddiginél jóval nagyobb mértékben.

Meg kell tartani az érdeklődőket, nem szabad hagyni, hogy lemondjanak a történelem megismeréséről. Nem engedhetjük meg, hogy a köztudat - jobb híján - befogadja a régi és új tévtanokat. Ehhez a történészeknek is le kell számolni azzal a téves nézettel, hogy a történészeknek nem feladata az ismeretterjesztés. Mindenkinek kötelessége tudását továbbadni, és ez a történelem esetében sem szűkülhet le egy kis csoportra; a történelem kutatása nem öncél, tehát eredményei is csak úgy érnek valamit, ha közkinccsé teszik.

Például Nemeskürtynek a XVI. századi Magyarországról kifejtett - téves - képét, mely sajnos, bekerült a köztudatba, nem

cáfolták meg a történészek, csak egymás között, legfeljebb történelem szakos egyetemisták előtt. Mindenre úgy kell válaszolni, ahogy elhangzott: ha olvasmányosan, olcsón, nagy példányszámban került az olvasó elé, a válasz is ilyen legyen.

A fentebb vázolt valóban nagy és nehéz feladat megvalósítása útján tett első lépésnek reméljük a Gondolat Kiadó ez évben induló új sorozatát, melynek címe: Magyar História. A Kiadó terveiről szóló tájékoztatójában ezt írja: "Ez a sorozat a história tudományában kevésbé iskolázott érdeklődők számára 25-30 kötetben ismerteti Magyarország politikai, társadalmi és gazdasági történetének kiemelkedő mozzanatait. A legifjabb, mondhatni pályakezdő történésznemzedék első próbájává lesz ez a vállalkozás, amelynek kötetei összességükben a magyar föld és nép történetének teljes népszerű áttekintését adják. A feldolgozásmóddal kapcsolatban a kiadó követelménynek tüzte ki a jó stílust, az olvasmányosságot, valamint a közérthetőséget."

A sorozatot az 1975-ös Ünnepi Könyvhéten akarja indítani a kiadó. Idei terveiben 3 kötet megjelentetése szerepel: Fodor István: A magyar nép őstörténete és a honfoglalás; Péter Katalin: A magyar romlásnak századában... és Tóth István: A rómaiak Magyarországon című könyve. Az egyenlőre alacsony /20-25 000/ példányszámú kötetek ára alacsony, a tervek szerint egységesen 15,-Ft lesz.

Mire e számunk megjelenik, talán már kapható lesz az első kötet. Várjuk és őszintén reméljük, hogy megfelel várakozásunknak. Nagy szükség van e sorozatra!

Csányi István

A TÖRTÉNELMI ISMERETTERJESZTÉS PROBLÉMÁIRÓL

Nemeskürty minden megjelenő könyve eseményszámába megy és megítélésében merőben ellentétes vélemények csapnak össze. Az egyik véleményt idézi a Vigilia 1973./11. számában megjelent riport: Nemeskürty "...a sokkarú ember, aki mindegyik kezével a tudás fájának más-más ágába kapaszkodik." Hívei elsősorban a nem társadalomtudományokkal foglalkozó értelmiség köréből kerülnek ki; a történészek viszont könyveinek tucatnyi tárgyi tévedését tudják felsorolni.

Az elmúlt évben megjelent "Elfelejtett évtized" c. műve is bőven nyújt lehetőséget a bírálatra. Ebben - korábban kifejtett nézetét folytatva - feltételezi, hogy Buda elfoglalása után is lett volna lehetőségünk a török kiverésére, egészen 1551-ig, Fráter György meggyilkolásáig. Abban, hogy ez nem következett be, szerinte a magyar uralkodó osztály, a nemesség felelős.

Elméletének tarthatatlanságáról megjelent ugyan vélemény a Századokban, de a közvélemény ezt nem ismeri. Perjés Géza a Kortársban megjelent cikksorozatában /"Az országút szélére vetett ország"/ tudományosan - és olvasmányosan! - bizonyítja, hogy miért nem volt érdeke Szulejmánnak megszállni az országot: a szultán az utolsó pillanatig bizott abban, hogy Magyarországot egy Erdély típusú vazallus állammá teheti. Szapolyai halála kényszerítette Buda elfoglalására és az 1542-es ostrom az elfoglalt sáv katonai biztosítására. Az 1542-ben Joachim által vezetett ostrom kudarca is inkább hadszervezési hiányosságok és nem V. Károly taktikázásának következménye. Nemeskürty módszere néha alapjaiban téves: az 1542-es magyar nemesség közönbösségére Wathay Ferenc 1604-ben, török fogságban írt versét hozza fel példának, elhanyagolva a Wathay esetében különösen fontos forráskritikát; a reformációnál túlhangsúlyozza annak plebejus jellegét, stb.

Ugy érzem, nem érdemes tovább meditélni a könyv tévedésein, hiszen a szerző maga jelentette ki a Vigilia riportjában:

"Fütyülök arra, hogy milyen történésznek tartanak...A történészek szemrehányásaiban több az indulat, mint az igazság." Sokkal fontosabb megvizsgálni, hogy milyen ideológiával írta bestsellernek számító könyveit. Nyilatkozatai erre is fényt vetnek. 1973-ban a Magyar Történelmi Társulat egri ülésén ezt mondta: "A magyar történelem olyan tragikus, vagy tragikusnak vélt sorsfordulóit kísérem figyelemmel, amelyekről a magyar közvélemény úgy fogalmaz, hogy szükségszerű sorscsapások voltak...igehirdető feladatomban ítélem, hogy...felrázzam magunkat abból a kártékony tespedésből, amellyel elhitetjük magunkkal, hogy a történelem minden tragikus fordulója szükségszerű volt." Tehát a marxista magyar történetírás születése után csaknem fél évszázaddal "igehirdető" prédikátorként kell fellépni valakinek, hogy megmagyarázza, hogyan kell értelmezni a történelemben az ok-okozati összefüggéseket, a szükségszerűséget! A gondolat így folytatódik a Vigiliában: "Történelmi tragédiáinkat...főleg önmagunkon kívüli okokra vezettük vissza." Nemeskürty szerint tehát "elhitetjük magunkkal", hogy a történelem sorsfordulói szükségszerűek voltak, s akkor hivatkozunk erre, amikor fel akarjuk menteni magunkat. Mit mondhat erre egy történész, amikor a középkori magyar államnak valóban el kellett buknia? Feudális uralkodó osztályunk képtelen volt az egységes ellenállásra, de nem azért, mert magyar volt /ahogy azt Nemeskürty feltételezi/, hanem azért, mert feudális volt és a feudalizmus törvényszerűségei érvényesültek. Szofisztika kérdése, hogy ezt szükségszerű tragédiának vagy tragikus szükségszerűségnek nevezzük.

A XVI. század közepén már éreztette hatását az ún. elkanyarodás. Ezt Nemeskürty nem veszi észre: "A szó gazdasági értelemben semmiféle válság nem fenyeget, és...a megmaradt területeken...akár így részekre osztva is...nyugodtan el lehet kormányozni. Szinte semmi másra nem lenne szükség,...értelmesen áttekinthető,...államvezetési koncepcióra."/182.p./. Tehát államunk egészséges, darabokra szaggatva is izmos; csak egy koncepció kellene...

Ilyen alapállásból könnyű elítélni a szükségszerűséget! Tanulságos megnézni, hogy milyen történelemszemléleti alapon. Ismét a Vigiliát idézem: "En mindig azt a morális magatartásigényt kutatom...hogyan döntöttek, milyen etikai érvekkel, morális indítékból a régebbi korok emberei?" Miért kutatja ezt Nemeskürty? "Mert a vallás sem csak a teológusoké. Mindenkinek joga van az evangéliumot olvasni és a maga számára értelmezni. A történelmet is."

Vagyis a történelmet úgy érthetjük meg, ha megismerjük a benne cselekvő ember gondolatait, morális indítékait. Ezek szerint a történelmi folyamatokat az emberek erkölcsi felfogásától függő akarat irányítja. Kristálytiszta idealista szemlélet ez, vallási tónussal. Ezzel szemben /amint azt a marxizmus is állítja/ nem a szubjektív szándékok, hanem az objektív társadalmi törvények határozzák meg a történelem fő menetét!

Nemeskürty szerint mindenki úgy értelmezi, ahogy akarja, miképpen a teológiát, azonképpen a történelmet is...

Nézzük meg, hogyan értelmezi ő a történelmi materializmus egyik alapkategóriáját, az osztályharcot? Az 1545-ös nagyszombati gyűlésről írja: "Kiújult az ősi főnemesi-közneemesi ellentét; a közneemeség nyíltan szembehelyezkedett a kéttucatnyi oligarchával, egyizben még az ülésteremből is kivonult...Az osztályharc egy formája volt ez, a középneemeség részt kívánt a hatalomból..."

Nemeskürty itt súlyosan tévedett: nem szabad összetéveszteni az osztályharcot a rendi harcokkal.

Szembetűnő az uralkodó osztályról alkotott felfogása: "Bármily fájó erről írni, s bármennyire hálásabb feladat lenne török kardok sebezte vérző homlokunkat vádlólag a hűtlen Nyugat felé tárva, öklünket az ég felé rázni, s minden tragédiánkat a balsorsra háritani, jobb higgadtan szembenézni a tényekkel, és megállapítani, hogy a magyar uralkodó osztály, mint 1526 óta mindig, most is képtelen az ország sorsát a reális lehetőségekhez szabva irányítani. S mint már annyiszor mondtuk, ez az igazi tragédia."

A képlet ismerős: az ötvenes évek dogmatikus történetírásának felfogásán túlmenően Nemeskürtynél már a nép pozitív szerepe is kimarad. Minden alkalmat megragad arra, hogy a magyar uralkodó osztály bűnösségét hangsúlyozza. Furcsa, hogy akkor, amikor a Molnár Erik által kezdeményezett vita azzal a reménnyel kecsegtet, hogy nemzeti közérzetünk kilábal "zavaraiból", ismét fellep valaki, aki azt az érzést csöpögteti az olvasók lelkébe: szégyelld magad, hiszen egy olyan nemzet tagja vagy, amelynek vezetői lépten-nyomon a leghitványabb módon elárulták saját érdekeiket, saját hazájukat!

Jellemző, hogy Nemeskürty történeti bukfenceit egyetlen módon képes csak feloldani: a "ha"-val. Hogyan lett volna lehetőségünk a török kiverésére még 1551-ben is? "Ha Ferdinánd nem gyilkoltatja meg György barátot, ha nem ugrasztja szét erőszakkal a nagynehezen létrejött nemzeti egységet, ... Egyeséges maradt volna az ország." Ehhez kommentár nem kell: mindenki tudja, hogy a történelemben nincs "ha", csak tények vannak. De HA el is hinnénk, hogy saját erőből ellent tudtunk volna állni a töröknek, HA a magyar nemesség akarja, akkor mivel magyarázzuk három világrészre kiterjedt hódításait?

De mi teszi lehetővé Nemeskürty példátlan népszerűségét? Az, hogy egy alapvető társadalmi igényt elégít ki. A történelem, nemzeti múltunk iránti érdeklődés olymértvűvé vált, amilyenre történészeink nem készültek fel. Nemeskürty pozitívuma az, hogy impozáns módon felhívja a figyelmet erre a készületlenségre, mondhatni, odadobja a kesztyűt a történészeknek.

Itt az ideje, hogy gondoskodjunk ennek az érdeklődésnek a magasszintű kielégítéséről, amelynek szükségességét igazolja az előző cikk is, különben elvesz, vagy aligénnyé válik.

Kecskés János

HI-HI STORY

PÁN-MAGYAR KONCEPCIÓ

"Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban ?"
/Vörösmarty: Zalán futása/

Baráth Tibornak eddig három kötete jelent meg saját kiadásában Montreálban, rendkívül reprezentatív, megnyerő formában a magyar népek őstörténetéről. Folytatásos művének második és harmadik kötetében az ősi, nagy értékeket létrehozó kultúrákkal foglalkozik: egyiptomi, mezopotámiai, görög és római civilizációkkal. Szerinte ezeket az ősi műveltségeket a magyar népek hozták létre, akiknek őshazája Egyiptom és Közel-Kelet, és hosszú vándorlások útján a turáni alföldön keresztül és az ázsiai sztyeppéken át Görögországba és a Duna-medencébe érkeztek, hogy benépesítsék Európát és létrehozzák a nagy európai kultúrákat.

Baráth Tibor koncepciója szerint a szemiták támadásai miatt kellett eljőnnie a magyar népek egy részének a Régi Keletről, az őshazából. A vándorló népek nagy pihenőállomása Kréta volt, ahol letelepedve mindjárt létre is hozták a nagy krétai kultúrát, Knossos központtal, amelynek nevében minden magyarul tudó ember felfedezheti a Kan Os nevet és ezzel nyilvánvalóan bizonyítottá válik az a tény, hogy a magyar népek, zsenialitásának köszönhető a csodás krétai kultúra. A magyarok Kréta szigetéről tovább vándoroltak és benépesítették a Balkán-félszigetet. Baráth szerint Thesszália neve is minden kétséget kizáróan bizonyítja a betelepedés tényét, mivel a név jelentése: "tiz árja". A letelepedett árja magyarjainkat azonban

sajnálatos módon dór törzsek támadták meg Kr. e. 1200-ban és kibontakozott a dórok és magyarok, azaz a szemiták és árják közötti küzdelem, amely természetesen a magyarok győzelmével ért véget. Azt a kultúrát, amelyet a magyarok a Balkán-félszigeten és a hozzá tartozó szigetvilágon létrehoztak, sajnálatos módon a történészek görög kultúrának nevezik, pedig nem kisebb érv, mint Homérosz Odysseiája szól a magyarok mellett. Baráth nyelvészeti adatokkal tudja bizonyítani, hogy az Odysseia nyelve a magyar volt és aki még ennek ellenére sem hinné el a nagyszerű felfedezés igaz voltát, annak csak Homérosz nevére kell gondolnia, amelyről nyilvánvalóan megállapítható, hogy a "humoros" magyar szó változata.

Baráth továbbá kifejti, hogy a fekete magyarok Egyiptomból kivándorolva előzönlötték Spanyolországot, Franciaországot, Angliát. A fehér magyarok további hullámai pedig a Kr.e. III. évezredben érkeztek Itáliába és a környező szigetekre. E fehér magyarok a következő csoportokból állottak: etruszok, brittek, ligurok, kelták. Velük népesíti be Baráth Nyugat-Európát, majd Kelet-Európa felé fordul. Szerinte a Volga és a Dnyeper vidékére elsőként betelepülő népek a cimerek, észtek, finnek, permiek voltak és természetesen ezek is valamennyien a magyar népekhez tartoztak. Jogosan felmerülhet a kérdés ezután, hogy vajon csak magyarok népesítették be Európát és más, idegen eredetű nép nem jelent meg ez idő alatt a láthatáron? Tévedés lenne ezt hinni. Az első nem magyar népek, amelyek Kelet-Európában megjelentek, a szarmaták voltak, de idegen eredetű nép volt a később bevándorló longobárd etnikum is.

Mindezek vázolásánál Baráth Tibor rátér a Duna-medence őstörténetének vizsgálatára. Kutatásai szerint az első szántóvető, földműves magyarság Kr.e. 3000 táján, a Balkán-félszigeten át a Régi Keletről érkezett e területre. Ezt a tényt legjobban a helynevek bizonyítják, amelyek az ókori keleti helynevekhez hasonlítanak Baráth szerint, s általuk az egyiptomi, közel-keleti őshaza ténye kézzelfoghatóan bizonyítható. Helynévérvéi a következők: Tihany neve Tó Hon, Veszprémé Viz

Perem, Baranya a Bor Hona, stb. E nevek Baráth szerint tükrözik azt a tényt, hogy a magyar népek a Közel-Keletről származnak, csak hogy ezt a korszakalkotó igazságot a "csonkamagyarországi korlátozott nyelvészeink" nem látják be. A bronzkor végéről is vannak adatai a magyarok jelenlétére és azok keleti származására. Ezt tükrözi Ménfő neve, amely nyilvánvalóan az őshazából magukkal hozott név, a szeretett ősi város, Memphis neve. Beirut neve a Barát személynévben található meg, Palesztina neve pedig a jó öreg Pilis-hegység elnevezésében rejtőzik. Ezekből a "mindent bizonyító" érvekből Baráth levonja a következtetést is: mivel ilyen sok magyar helynév található a Duna-medencében a kő- és bronzkorból, tehát nyilvánvaló, hogy a lakosság magyar nyelvű törzsekből állt. Ez a kő- és bronzkori etnikum azonban kulturális emlékeket hagyott maga után, amelyeknek a feliratát Baráth Tibor -nem tudni, milyen kulcs segítségével- megfejtette. Egyik ilyen emlék a kökénydombi Vénusz, amelyre alkotója ezt írta Baráth szerint: "Ezeket a mamákat Uranyó a kis széken segíti." A másik emlék a zengővári Vénusz, amelynek nagyhatású felirata ez: "Mater gyermekét szoptatja". S végül a harmadik emlék ebből a korból egy amulett, amelynek a felirata a következő: "A magyarok ura őriz." Mindezek az emlékek azt bizonyítják, hogy "új történelmi tudatunkban központi helyet kell biztosítani annak az igazságnak, hogy a magyar nép Kr.e. 3300-tól, ha ugyan már nem régebbi idő óta folyamatosan lakik a Duna-medencében."

Baráth Tibor könyvedén megfejtette az eddig megfejthetetlen tatárlaki agyagtáblák feliratait is. Az első tábla felirata ez: "az irány elé jön Isten négy órakor Rák övön tiz telek után", a másodiké: "A nap itt Rákkor jön. A napsugár lyukába." A legkisebb tábla töredékes, mindössze egy szó található rajta: "Utas".

Keleti irányból újabb magyar népcsoportok érkeztek Európába a turáni őshazából. Ezek a szkiták és a hunok voltak. A királyi szkiták bevonulása a Duna-medencébe a Kr.e. 6-5. században történt.

Római uralom alá került Magyarország egy része, de ez az uralom nem érintette a szkiták vagy magyarok törzsi szervezetét. "A Római Birodalom politikai és katonai súlypontja a 3. és 4. században Pannóniában volt"- állítja Baráth s ezt bizonyítani próbálja Pannónia nevének magyarázatával, amely szerint a Pán-Hon magyar szókapcsolatból ered.

A hunok, akik természetesen szintén magyarok, a szerző koncepciójában az AD /Anno Domini/ 4. században érkeztek a Duna-medencébe. Céljuk az volt, hogy megsemmisítsék a germán és római törzseket egész Európában és felszabadítsák az uralmuk alatt élő magyarokat. Attila távoli célja a népek közötti nagy európai egység létrehozása volt a magyarok irányításával. Ezért "a legnagyobb királyok között van a helye, s a magyar történelemnek ezért lehet ő a legnagyobb alakja." Attila halála után a fejedelmi törzs a Don vidékére ment vissza és a gepidák, majd a longobárdok foglalták el a Duna-medencét. A gepidák szintén magyar törzsek voltak Baráth véleménye szerint, tehát a kontinuitás nem szűnt meg a Kárpát-medencében. 567-ben a hunok az "avar" álnév alatt visszatértek az országba és egészen Árpád megjelenéséig itt maradtak.

Árpád a Don vidékén maradt hunok leszármazottja, Álmos fia. Álmos apja Ügek volt, aki Baráth szerint Attila leszármazottja és ezért hun. Álmos anyja Emese, aki az eunedubelianus duxnak volt a lánya. Baráth szerint az eunedubelianus azt jelenti magyarul, hogy "egy hun időbeli honi fejedelem", ezek után nem kell meglepődni azon a kijelentésen, hogy Emese is hun származású volt. Mindezekből a "tényekből" nyilvánvalóan következik Árpád hun származása. Árpád neve is az egyiptomi névhasználatot tükrözi és ékes egyiptomi-magyar nyelven azt jelenti, hogy "Ár-Föld-Ura". Árpád, amikor átkel a Kárpátokon és a Duna-medencébe érkezik, itt magyarokat talál, s az országot egyesíti. Pusztaszeren megbeszélést tart az új vezetőekkel és létrehoznak itt egy szerződést, amelynek szabályai szerint kell uralkodnia Árpádnak és utódainak.

Baráth Tibor könyve végén összegzi koncepciójának végered-

ményeit, markalatos pontjait. Számvetése a következő:

- 1./Mi, magyarok árják, azaz őrnépek vagyunk.
- 2./A világ ősnyelve a magyar volt s az ősi kultúrákat is mi, magyarok hoztuk létre.
- 3./Őskezánk a Közel-Keleten volt, de szétszóródtunk a világban, s terjesztettük nyelvünket és kultúránkat.
- 4./"Mi vagyunk az ókori világ tolmácsolói és a keleti örökség egyetlen letéteményesei."

Ehhez tartsuk magunkat!

Komolyra fordítva a szót: ime, ez a könyv egyike azoknak a tudománytalan, dilettáns cikkeknek, amelyek szerte a világon megjelennek a magyarokról és kapcsolatba hoznak bennünket más népekkel. Elméleteiknek, koncepcióiknak semmiféle, vagy csak nagyon csekély a valóság alapjuk. Módszereik minden tudományos igényt nélkülöznek: "megfejtik" az eddig megfejtethetlen írásokat, jeleket, bizonyítani igyekeznek az eddig észérvekkel még nem bizonyítottakat. Minden eszközt és reális adatot felhasználnak fantáziadús koncepciójuk érdekében.

Sajnos, ezeket az áltörténeti elméleteket szerte a világon terjesztik, olvassák és ez a tény akadályozza a tudományos történelemszemlélet terjedését.

Baráth Margit

TÖRTÉNESZ SZAKEST 1974

A hangzatos címszó ne tévesszen meg senkit, ugyanis nem arról van szó, hogy ezen kis írományomban szakmai komolyságok útvesztőiben bolyongva fogom kedves olvasóim idegeit megté-
pázni. Ebből talán természetesen következik, hogy ezen tisztelt lap által nyújtott lehetőségeket kihasználva igyekszem a komolytalanság útjára terelni a figyelmet.

Talán egy magyarázattal kezdeném. A "történész szakest" sokat mon

katmondó kifejezés, amit - ha jól emlékszem - egyetemista pályafutásom alatt először Szántó professzor úr ékesen szóló szájából hallottam; végeredményben azt a folyamatot takarja, amely során az esti órákban - zsiros kenyér és kevés sör mellett, tanárok és diákok jelenlétében - évfolyamonként néhány vállalkozó egyén neveltetés céljából, sajátos szemszögből foglalkozik a tanszék, valamint a kar ügyes-bajos vidámságai-
val; ezeket megfelelő történeti korszakokba ágyazva, tudományos vagy tudománytalan módon igyekszik elérni a hatást. És ez a legfontosabb: a hatás, a mosoly, a nevetés, a kirobbanó kacaj, a már majdnem fuldokló, harsogó hahotázás...stb.

A nagy hagyományokkal rendelkező és egyre nagyobb hírnévnek örvendő "szakest" eredetével kapcsolatban nehéz állást foglalni. Két neves történészünk, Táltos Agost és Sámán Pál őseink pogány szokásaival hozza kapcsolatba, és első megnyilvánulási formáit a korba datálja. Véleményem szerint azonban merőben téves és tarthatatlan ez az álláspont, hiszen hiba lenne minden rosszat vagy jót dicső elődeinkre kenni. A tárgyalt tényezők kialakulását én a NAGY TANÁR-DIÁK HÁBORU utáni konszolidáció első lényeges eredményének tartom. Persze végleges, mai formáját csak hosszú, fokozatos átalakulás után érte el. Az első ilyen összejövetel még a háborús zürzavar ellenségeskedéséből, a múlt árnyékától kísértve jött létre. A felek egymással szemben leültek és átadták ajándékaikat: a diákok jókívánásaikat szóban, a meghatottságtól gyakran megakadva, néha könnyekkel a szemükben mondták el, és az ellenfél minden ilyen megnyilvánulás után előhúzott egy kis fekete könyvecskét és ékes szavak kíséretében, de meghatottság nélkül átadta azt, véget vetve a baráti beszélgetésnek. Ez a már bomló társadalmi alapokon nyugvó folyamat még ma is érvényben van és néha surlódásokat okozva rontja a felek egészséges, békés egymás mellett élését. Örvendetes azonban a két tábor viszonyának olymértü javulása, hogy kijelöltek egy napot /december 6/, amikor a diákok átadhatják ajándékaikat annak veszélye nélkül, hogy kapnának valamit.

Az 1974. december hatodikát megelőző napokban pezsgőbbé vált az élet a történelem tanszéken. A diákok árgus szemmel és kis jegyzetfüzettel sétáltak a folyosón, figyelve minden szóra, mozdulatra, minden problémára, ügyes-bajos dologra, ami a műsor sikerét növelhette. Nagy változás állt be kedves professzoraink és tanáraink életében is: aki eddig hadart, most egy perc alatt mondott tíz szót, aki eddig nem tartott órát, most hirtelen mindegyiket megtartotta, aki meg túl sokat tartott, most be se jött az egyetemre, aki eddig kék köpenyben járt, most fehérét vett fel, aki eddig fehérét hordott, most azt sem tudta, mit csináljon, stb. Ezek után gondolom, hogy kedves olvasóim már izgatottan várják tudósításonkat a műsorról.

December hatodikán este nyolc órakor soha nem látott nagy tömeg előtt kezdődött az est Töttös Gábor "Röpülj, páva" produkciójával, ami a "Kedves Dékán - Ejnye, fiam" dialógust ábrázolta dal formájában, szövegbetéttel és a technika felhasználásával. A siker nagy volt, a páva röpült, Töttös maradt....

Hogy mennyire változatos repertoárral rendelkezik egy ilyen kabaré és hogy mennyire széleskörű szakmai tapasztalatokon nyugvó, általánosan elismert, de még fel nem ismert történelmi szférákba vezető tévúton támolygó, szédelgő hallgatóit, arról a negyedévesek műsora győzte meg a kételkedőket. "Jó éjszakát, gyerekek" című műsoruk olyan új és érdekes vonásait fedezte fel történelmünknek, amiről bizony legjobbjaink is megfélekedtek. Kun László bábajos története a három szépséggel /Édua, Mandula, Kupcsocs/, mely valós tényeken alapuló, népmesei elemekkel átszótt, komoly történelmi mondanivalót elfedő, korabeli riport alapján elképzelt és rekonstruált, élethű élményt tárt, megmutatta, hogy történetírásunk komoly hiányosságokkal van telítve nagy királyaink hódításaival kapcsolatban.

Nem szándékozom bővebben beszélni régészettudományunk óriási fejlődéséről, ami már a csúcsok felé közeledik anél-

kül, hogy a WC-papír elterjedésének okait és körülményeit megvizsgálta volna szűkebb hazánkban, Európában. Erre is választ kaphattunk a "szakesten" kedves kollégánktól, aki, mint a kérdés avatott ismerője, gondolom, még számos eredményt fog felmutatni kutatásai során.

Sajnos, történettudományunk nem foglalkozik korabeli slágerreink társadalmi és politikai jelentőségével. Ezen hiányosságot pótolta a "Zenés műsor történészeknek" című könnyűzenei összeállítás, amelynek gyöngyszeme a Deák-együttes "Kiegyezzünk vagy ne egyezzünk" kezdetű száma volt; Szövegét Deák szerezte, hangszerelte Ferenc József és táncolt rá egész Magyarország.

Nagyon tetszett a harmadévesek programjából a névmagyarázat. A Kristó név ködös eredetével kapcsolatban leszögezték azt a világos, minden téves információt mellőző tényt, hogy a név keletkezési körülményei megismerhetők, történetileg pontosan datálhatók, ez azonban a jövő történészeinek nagy feladata.

Nem célozom minden műsorszám elemzése, de néhány szóval még szeretném az ötödéveseket is méltatni; ők ugyanis énekeltek. Triójuk három szólam határát súroló összhangja mellett még a szövegről sem feledkeztek meg. A tanszék örömeire minden kedves professzor és tanár kapott egy-egy strófát. A köszönő levelek és táviratok számáról még nem kaptunk pontos jelentést.

Az esti programból csak néhány számot emeltem ki kedvesinálás céljából, hiszen 1975-ben újra megrendezésre kerül a "történész szakest" - reméljük még gazdagabb programmal és még több érdeklődővel. Hallgatótársaim számára van még egy rém-örömhír: állítólag kedves professzoraink és tanáraink egyenliten akarnak, és ez évben egy diák-paródia műsort terveznek. Véleményem az, hogy - bár minden kezdet nehéz - megéri a fáradságot, hátha siker koronázza. Mi drukkolunk és tapasztalatainkat szívesen átadjuk.

RECENZIÓK

KRÓNIKA

A tanárképző főiskolák történelem szakos hallgatóinak lapja. IV. évf. 1. szám.

A Krónika programját, célját Dr. Hársfalvi Péter főigazgatóhelyettes adja meg a bevezetőben: "Legyen fóruma a főiskolák történész diákköreiben folyó munkának, legyen műhely, információs lehetőség." Nem most indul az újság, de megújult ebben az évben, mert "...nem egy főiskola közlönye kíván lenni, hanem négy tanárképző főiskola történelem szakos hallgatóié, illetve négy történész diákköré." Ennek megfelelően négy szerkesztő bizottság alakult, melyek évente egy-egy számot adnak ki. Ez azonban nem jelent merev elhatárolódást, hiszen minden főiskolás írhat az egyes számokba. A Krónika érdeklődési körébe kívánja kapcsolni a főiskolákra kerülő középiskolásokat is.

Nagyon örülünk, hogy a főiskolások meg tudták valósítani a négy intézmény munkájának összehangolását, legalábbis egy területen, egy lap erejéig. Sajnálatos, hogy az egyetemen ezideig nem sikerült összehozni egy közös fórumot.

A lap, programjának megfelelően, elsősorban a diákköri munka eredményeit próbálja bemutatni; három tanulmányt, valamint a Diákköri Találkozón elhangzott dolgozatok kivonatát adja közre.

A tanulmányok közül talán a legfigyelemreméltóbb Tamás Irén dolgozata: "Az ellenforradalom első éve Szabolcsban", melyből a Krónika csak egy részletet közöl. Ez bemutatja az ellenforradalmi rendszer kiépülését a megyében, valamint

kapcsolatát az ellenforradalmi kormánnyal.

A Diákköri Konferencián is értékes dolgozatokkal szerepeltek a főiskolások. Mindez mutatja a diákkörök munkájának eredményességét, a hallgatók sokirányú érdeklődését a tudományos munka iránt. A dolgozatokról természetesen csak ismertetések, rövid részletek jelentek meg. Az írások itt-ott hullámzó színvonalat mutatnak, néhány dolgozat nem éri el a tudományos szintet, s témaválasztása sem a legszerencsésebb. Radnai Aranka: "A kulturális forradalom kibontakozása, hatása és eredményei 1945-től Battonyán" című dolgozata a statisztikai adatok hiányossága miatt tartalmaz nem kellőképpen megalapozott következtetéseket is. Szintén kultúrtörténeti Gulyás Rozália: "Középfokú oktatás a felszabadulás után Egerben" című dolgozata. E két munka jelentősége, hogy a hallgatók által eléggé mellőzött területtel foglalkozik.

Szabó Erzsébet: "Állattenyésztész Abaúj-Torna vármegyében a századfordulóig" című dolgozata inkább gazdasági-földrajzi, a felsorolt adatokból nem von le történeti következtetéseket. Csökkenti a dolgozat értékét a gyengén szerkesztett ismertetés.

Izgalmas, aktuális problémát feszeget B. Tóth Gyöngyvér pécsi főiskolás "A nemzet és a nemzetek feletti állam gondolata a nyugatnémet történetírásban" című dolgozatában. Az első részben azt vizsgálja, hogyan tükröződik a német politikai ideológia a történetírásban az adenaueri korszak idején, majd arra keres választ, hogy mit leplez a szupranacionalista elv és hogyan jelentkezik ez a mai nyugatnémet történetírásban, s hogyan foglal állást a Német Demokratikus Köztársaság; beszélhetünk-e napjainkban egy német nemzetről? Az összegzés jó, felkelti az érdeklődést a dolgozat iránt.

"A cigánykérdés Magyarországon a XIX-XX. század fordulóján" című dolgozat témaválasztása nagyon jó, egy ma is aktuális kérdést vet fel. Sajnos, a dolgozat inkább csak Hermann István etnográfus munkásságát és terveit értékeli.

A nyári régészeti táborokban résztvett hallgatók beszámolóit külön rovatban jelentek meg. Egyikük a pusztaszeri ásatásokról ír; ezt különösen fontosnak tartom, mivel ezt az ásatást szegedi régészek irányítják a szegedi hallgatók rendszeres részvételével, ez tehát kicsit belügynek számít.

Nagyon jó kezdeményezés a "Pályakezdés kint és bent" című rovat, amelyben a főiskolákról kikerült fiatal pedagógusok munkáját kísérik figyelemmel, beszámolva tapasztalataikról.

Összefoglalva, a Krónika figyelmet érdemlő vállalkozás. Nehéz négy főiskola diákköri munkájáról teljes képet adni, négy főiskola fórumává lenni; a tudományos munka feltételei is kedvezőtlenebbek, mint az egyetemeken, de annál nagyobb elismerés illeti azokat, akik a rosszabb körülmények ellenére is próbálkoznak, nem mondanak le róla. Bizunk a Krónika és a diákkörök problémáinak megoldásában, és várjuk e jó kezdeményezés folytatását.

Balogh Gabriella

REVUE D'HISTOIRE MODERNE ET CONTEMPORAINE

/Modern és jelenkori történelmi folyóirat/

A Modern Történelmi Társaság a Tudományos Nemzeti Kutató Központtal együttműködve, negyedévenként jelenteti meg a lapot. A cím is utal rá, hogy elsősorban 19-20. századi történelemmel foglalkozik. Három fő részre bontható: tanulmányokra, cikkgyűjteményekre és könyvismertetésekre. Ez a recenzió az 1973-74-es évfolyam anyagát ismerteti témakörök szerint. A tanulmányok minden évben egy meghatározott témához kapcsolódnak, így 1973-ban a 17-20. századi hadtörténeti problémákhoz. Többek között a következő tanulmányok jelentek meg:

I. Hadsereg és társadalom

Robert Chaboche: A 30 éves háború francia katonái

Jean Chagniot: Párizsi őrség és testőrség az Ancien
Regime végén

Robert Chaboche: A 30 éves háború francia katonái

II. Erkölcsi problémák és az ellenállás

Roland Andréani: Antimilitarizmus a Földközi-tengeri
Langeudoc-ban az első világháború előtt

III. Emberek a harcban

Fernand Gambiez: Tanulmány a történelmi pánikjelensé-
gekről

A cikkgyűjtemény vegyes tematikájú; említsünk meg néhányat:

Robert Smith: Politikai atmoszféra az École Normale Supérieure-
ben a 19. század végén; Pavel Korzec: Kapcsolatok a Vatikán és
a zsidó szervezetek között az első világháború alatt.

A folyóirat harmadik részében elsősorban a profiljuknak
megfelelő könyveket ismertetik, tehát 19-20. századot fel-
dolgozó műveket.

Az 1974-es évfolyam első számában a fő problémakör a máso-
dik császárság történetírása. Két tanulmány érdemel itt na-
gyobb figyelmet: Pierre-Paul Savage: 1870 Franciaországa a
kor német történészei szerint; a másik "A második császárság
algériai problémái, ahogyan a francia történészek látják."

Az első tanulmányban a szerző elítéli a német történészeket,
akik szerint a francia nacionalisták provokatív módon léptek
fel és uszítottak Németország ellen. Savage igyekszik befeke-
titeni német kollégáit, akik szerinte a nacionalizmus "igaz-
talan" vádját hozták fel Franciaország ellen: így próbálja
bizonyítani Franciaország ártatlanságát. Tanulmánya nyilván-
valóan elfogult, ezért ajánlatos kellő kritikával olvasni.

A második tanulmány alapállása szerint Algériában az az i-
dőszak a második császárság, amikor megteremtődött a francia
gyarmati ideológia, miután kialakult a gyarmati gazdasági
struktúra. A tanulmány azt mutatja be, hogy a francia törté-
nészek - a második császárságtól napjainkig terjedő időszak
alatt - hogyan értékelik annak szerepét és intézkedéseit
Algéria gyarmatosításával kapcsolatban. A vélemények külön-
bözőségére jellemző, hogy 1873-ban a történészek, így Warni-

er azzal vádolták a császárságot, hogy nem volt képes Algériát a francia élet részesévé tenni, asszimilálni. Ezzel szemben 1931-ben Ch.A. Julien "Historie de l'Afrique du Nord" c. könyvében elismerte a császárság jelentőségét az algériai gazdaság fejlesztésében. A tanulmány írójának nagy érdeme, hogy az értékeléseket az adott korszak gazdasági, politikai és gyarmati ideológiai érdekeivel, felfogásával próbálta magyarázni.

A Revue d'histoire moderne et contemporaine hasznos és szükséges azok számára, akik a 19-20. század történetével akarnak foglalkozni, de csak alapos kritikával válik jól hasznosítható anyaggá.

Bencze Judit

DIMITRIE CANTEMIR: MOLDVA LEIRÁSA

Kriterion Könyvkiadó 1973

Voltaire ezt írta Cantemirről: "Az antik görögök tehetségét egyesítette magában, az írás és a fegyver tudományát."

Dimitrie Cantemir 1673 október 26-án született. Apja Constantin Cantemir, Moldva fejedelme. Jasiban végezte iskoláit; nevelője egy krétai szerzetes volt, akitől görögül és latinul tanult. Gyermekkorra nagyrészt Konstantinápolyban töltötte túszként. 1691-ben tért haza, s két év múlva, apja halálakor fejedelem lett, de három hét múlva megbukott. A portára ment, s 1710-ig ott tartózkodott. Ez alatt a 17 év alatt alaposan megismerte a birodalom viszonyait, meglátta az állam lassú gyengülését. Itt ismerkedett meg a török, arab és perzsa kultúrával. Megtanult törökül, ószlávul, perzsául, arabul és olaszul. Itt kezdett el írni, de nem hanyagolta el a többi művészetet sem: a zenéhez és a festészetéhez is értett. 1704-ben fejezett be egy zenei tárgyú értekezést /A zene tudományánál leírása sajátos szabályok szerint/; bevezette a

török zene új hangjegyírását, megírta a román irodalom első regényét /Rejtelmes történet; Istoria ieroglifică/. Ez allegorikus állatregény formájában a havasalföldi Brîncoveanu és a moldvai Cantemir fejedelmi családok viszályait gunyolja ki. Résztvett a török vereségét hozó zentai csatában. Látva a Porta hanyatlását, 1710-ben, mikor újra Moldva fejedelme lett, az oroszok felé közeledett. 1711 áprilisában szövetséget kötött Nagy Péterrel, aki a török elleni győzelem esetén függetlenséget ígért. A háborúban a törökök győztek /stănilești csata/, s Cantemirnek Oroszországba kellett menekülnie. A cár a török követelésére sem adta ki a román menekülteket, s a kis kolóniának Harkov kormányzóságban 13 falut és évi pénzjáradékot adott. Cantemir egy orosz hercegnőt vett feleségül, s fiuk, Antioh már oroszul írt, s a régi orosz irodalom neves alakjává vált.

Maga Cantemir is itt, Oroszországban fejtette ki tudományos munkássága javarésztét. 1714-ben a berlini Akadémia tagjává választotta, s e tudományos intézet kérésére írta meg 1715-16-ban a *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*-t, amit nemsokára lefordítottak német, orosz és görög nyelvre. Írásai között igen fontos helyen áll az 1716-ban befejezett *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae* /'A török porta nagyságának és hanyatlásának története'/ és az 1717-ben elkezdett, de be nem fejezett, román nyelven írt *Hronicul vechimii romano moldo-vlahilor* /'A romano-moldo-vlahok ősi voltának krónikája'/ . Nagy Péter szenátorrá és tanácsadójává is kinevezte a bujdosó fejedelmet; nyilván szüksége volt a tudására. Cantemir 1722-ben elkísérte a cárt Perzsiába, s az ekkor szerzett betegségben halt meg 1723-ban, 50 éves korában.

Cantemir krónikája nem áll egyedül a román irodalomban. Két krónikairó is élt előtte, akiknek írásait jól ismerte, s akiktől több mindent át is vett, elsősorban a román nép eredetére nézve. A középkori Európában a humanisták írtak először a román nép latin eredetéről és dáciai elhelyezkedéséről. Ezt átvették a 16-17. század román történetirói is; Gri-

gore Ureche /1590-1647/ és Miron Costin /1633-91/, mindketten moldvaiak. A románok közül Ureche hirdette meg először a latin kontinuitás elméletét. Átvette ezt Costin is /'A moldvaiak nemzetéről és melyik országból származtak őseik', 1686/, s ő volt az, aki "...a későbbi századok fejlődésének alapját kitevő eszmét, a latin nyelvi és római faji eredet eszméjét a nemzettudat alapjává..." tette. /I.Tóth/ Nem véletlen, hogy Costint /a már dákoromán elvet valló/ Bălcescu nagy hazafinak tartotta. Cantemir ismerte Costint, aki Constantin Cantemir fejedelem udvarában élt, míg a fejedelem ki nem végeztette.

E két román történetíró ismereteit a humanisták írásaiból vette. Costin igen sokat vett át a románok eredetéről Toppelius /Töppelt/ Lőrinc erdélyi történetíró műveiből.

Maga a Moldva leírása három részből áll. /I. Földrajz. II. Az államrendről. III. Moldva egyházi és tudományos állapotáról./ Cantemir célja az lehetett, hogy a moldvai életet, intézményeket, országrészeket, szokásokat megismertesse az elsősorban külföldi olvasóval. Levon munkája értékéből az, hogy csak 15 éves koráig élt hazájában, s így több tévedést is elkövetett.

Az első részben a moldvaiak eredetét a "római polgárookra" vezeti vissza. Megemlékezik a dákokról is, de róluk azt állítja, hogy megsemmisültek, vagyis nem dákoromán, hanem a latin kontinuitás híve. A moldvai fejedelemség megalapítását a hagyományhoz hiven Erdélyből származtatja: a "római telepesek" Máramarosba menekültek a barbárok elől Moldvából, s néhány század múltával Dragos "királyfival" az élen, bivalyüzés közben egykori hazájukba visszatértek.

Moldva tartományairól szólva, igen jellemző módon Alsó- és Felső-Moldvához harmadikként hozzáteszi és részletesen leírja az országhoz akkor éppen nem tartozó Besszarábiát is. Többször hangsúlyozza, hogy e tartomány Moldva része volt, s még most is sok moldvai él benne. A moldvai városok keletkezését a dákokra és latinokra vezeti vissza /ez nála csak területi kontinuitás a dákok esetében!/, holott ismeretes, hogy a román városfejlődésben milyen nagy szerepe volt az erdélyi szá-

szoknak és magyaroknak.

Az államrendről című második részben visszatér a román nép eredetére, s megállapítja, hogy Moldva lakói itáliai eredetűek, akik "...a barbárok betörése előtt a hegyekben kerestek menedéket", s már ott királyaik voltak. Moldva fénykorát Nagy István fejedelem idejére teszi, saját korát pedig a török megszállás miatt mélypontnak mondja. Önmaga fejedelemségéről csak néhány szót ír: a fejedelemségre "...D. Cantemirt teszik másodsor, akinek, midőn ...minden méltóságát és gazdagságát odahagyva, a seregével a keresztények oldalára állott, ugyanaz lett az utódja, mint az előde..."Részletesen leírja, hogy milyen szertartásokkal iktatták be a fejedelmeket; ír ezek trónfosztásáról, a főemberekről, a hadseregről, az udvari szertartásokról. A sajátosan román tisztségeket a könnyebb megértés miatt összehasonlítja többször a nyugatiakkal. Minduntalan visszatér Dáciára. A moldvai nemességről megállapítja, hogy a római légionisták leszármazottjaiból áll. Mindezt azzal bizonyítja, hogy a latin nyelvhez a "moldvai nyelvjárás" áll a legközelebb. /15. fej./

A harmadik részben büszkén írja le, hogy mindenki ortodox vallású a fejedelemségben, csak a magyar alattvalók nem. Megismerkedhetünk az egyházszervezettel és a kolostorokkal is. Az egyik legérdekesebb fejezet számunkra A moldvaiak nyelvéről című. Ebben Cantemir nem tudja eldönteni, hogy a "moldvai nyelvjárás" vajon az olaszból vagy a latinból származik-e? Néhány szóról dáki eredetet tételez /halasteu 'halastó'; ez valószínűleg magyar eredetű stb./, de a dákoromán kontinuitást itt sem tételezi föl.

Cantemir a moldvai élet teljességét kívánta átfogni írásaiiban. Mi itt elsősorban /s igen lerövidítve!/ a román nép eredetére vonatkozó nézeteit emeltük ki. Fölfogása e kérdésben nagyjából egyezik a 20. századi román történetírásával; lényeges, hogy ebben a művében nem jutott el a dákoromán kontinuitás elméletéig. Ettől eltekintve, egyáltalán nem tarthatjuk véletlennek az ismételt magyar nyelvű kiadást sem.

Egész életművét tekintve, Dimitrie Cantemir az európai hu-

manista tudomány kiemelkedő alakja, ezért is ünnepelte meg az UNESCO születésének 300., halálának 250. évfordulóját.

Magáról az 1973-as kiadásról el kell mondanunk, hogy a fordítás magyartalan igen sok helyen /Köllő Károly, Cselényi Béla és Debreczeni József fordította/, s a Cselényi Béla által írt előszó sem túl sokatmondó.

Dimitrie Cantemirrel az újabb román történetírás is foglalkozik /v. ö. P. P. PANAITESCU: D. C. Viața și opera. Buc. 1958 Bibl. Istr. III. 265. p., valamint D. BĂDARAȘ: Filozofia lui D. C. Buc. 1964./ . A Cantemirrel foglalkozó magyar munkák közül talán leginkább említésre méltó máig is I. TÓTH ZOLTÁN: A román nemzettudat kialakulása a moldvai és havasalji krónika-irodalomban /Bp. 1942./, bár néhány állításával ma már nem érthetünk egyet.

Raffay Ernő

T A R T A L O M J E G Y Z É K

TUDOMÁNYOS MŰHELY

Látogatóban dr. Szántó Imrénél /Schwarcz Klára/	3
Néhány szó az amerikanisztikáról /Csillag András/	5
Beszámoló a VIII. Alföldi Régészeti Konferenciáról /Galántha Márta/	8

DIÁKKÖRI FÓRUM

Előkészületek az OTDK-ra /Petrovics István/	13
A fasizmus történeti kérdéseiről /Jenes Margit/	15

DIÁKKÖREINKRŐL JELENTJÜK

A Jogtörténeti Diákkör /Csizmás József/	17
Az 1876. évi XXXIII. Tc. létrejötte, különös tekintettel a Hajdú kerület megszűntetésére /Stipta István/	19

SZAKMAI ÉRDEKVÉDELEM

Néhány észrevétel a karon folyó történelemoktatásról a ne- gyedik évfolyam szemszögéből /Gombos Zsuzsanna -- Por- nói Károly/	22
A történelem népszerűsítésének helyzete /Csányi István/ .	27
A történelmi ismeretterjesztés problémái /Kecskés János/	32

HI-HI-SZTORI

Pán--magyar koncepció /Baráth Margit/	36
Történész Szakest /Sárvári Zoltán/	40

RECENZIÓK

Krónika -- a tanárképző főiskolák történelem szakos hall- gatóinak lapja. IV. évf. 1. szám /Balogh Gabriella/ ...	44
Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine -- Modern jelen- kori történelmi folyóirat /Bencze Judit/	46
Dimitrie Cantemir: Moldva leírása -- Kriterion Könyvki- adó, 1973. /Raffay Ernő/	48